

Iranian Scientific Journals in the Global Knowledge Value Chain: Strategies for Science Diplomacy and Economic Competitiveness

Ehsan
Ehtesham Nejad¹

Morteza Taheri²

Reza Davoodi^{3*}

Samad
Nejad Ebrahimi⁴

- 1. Assistant Professor, Research Department of STI Financing & Economics, NRISP, Tehran, Iran.
Email: ehkamizi24@yahoo.com
- 2. Professor, Department of Sports Psychology, Faculty of Sport Sciences and Health, University of Tehran, Tehran, Iran.
Email: taheri.mortza@ut.ac.ir
- 3. Assistant Professor, Department of Industrial Management, University of Tehran, Tehran, Iran, & Supreme Council of the Cultural Revolution Tehran, Iran, (Corresponding author).
- 4. Professor, Department of Phytochemistry, Institute of Medicinal Plants and Raw Materials, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran.
Email: s_ebrahimi@sbu.ac.ir

Email: r.davoodi@ut.ac.ir

Abstract

Received:
26/08/2025

Final revision:
04/11/2025

Accepted:
06/11/2025

Early online access:
11/11/2025

Published:
01/04/2026

Purpose: This study aims to examine strategies for enhancing the position of Iranian scientific journals within the global knowledge value chain, with a focus on science diplomacy and the economics of scholarly publishing. Although Iran contributes approximately 2% of global scientific output, its participation in the international publishing economy remains around 0.3%. This sevenfold imbalance reflects institutional, policy, and infrastructural barriers that hinder the translation of scientific productivity into measurable economic and diplomatic influence. Accordingly, the study addresses three central questions: (1) What is the position of scientific journals in the global knowledge economy? (2) What gaps exist between Iran's scientific production and its participation in the publishing economy? (3) What institutional, technological, and structural factors limit the international competitiveness of Iranian journals? Understanding these questions is vital for improving visibility, ensuring financial sustainability, and strengthening Iran's role in global science diplomacy.

Methodology: This research employs an analytical-review approach that combines bibliometric analysis with policy evaluation. It utilizes data published between 2015 and 2025, along with statistics from the Scimago Journal & Country Rank (SJR) database, covering 27 subject categories. The study assesses the publication volume, economic value, and disciplinary concentration of Iranian scientific journals, comparing them with global benchmarks from major publishers such as Elsevier, Springer Nature, and Wiley. Trends in open-access publishing, article processing charges (APCs), and digital infrastructures—such as DOI, ORCID, standardized XML, and Crossref integration—are analyzed to identify systemic gaps. Descriptive and comparative assessments highlight medicine, engineering, and life sciences as dominant and high-value fields within Iran's publishing ecosystem. The analysis focuses on how disciplinary concentration influences both economic potential and international impact, emphasizing the need for structural modernization and sustainable funding models.

Findings: The findings show that Iranian journals are predominantly concentrated in medicine, engineering, and life sciences, which together account for more than 70% of the total estimated monetary value. According to Scimago

Ehsan

Ehtesham Nejad¹

Morteza Taheri²

Reza Davoodi^{3*}

Samad

Nejad Ebrahimi⁴

Received:

26/08/2025

Final revision:

04/11/2025

Accepted:

06/11/2025

Early online access:

11/11/2025

Published:

01/04/2026

(August 2025), the overall economic value of Iranian journals indexed in Scopus is approximately USD 200 million—just 0.3% of the USD 53 billion global market. This disparity highlights that despite Iran’s scientific productivity, its economic share remains marginal. The most valuable journals are often affiliated with medical universities and engineering faculties, benefiting from higher citation rates and broader readership. However, limited international authorship, minimal participation of foreign reviewers, and reliance on government or university funding undermine their global competitiveness. Systemic inefficiencies—such as inconsistent peer-review timelines, editorial variability, limited technological integration, and weak international marketing—remain critical challenges. Subject-specific analysis indicates that pharmacy, biochemistry, and health sciences achieve higher value per article compared to agriculture or social sciences, suggesting that targeted investment could enhance profitability. Fields indexed in higher SJR quartiles (Q1–Q2) demonstrate greater economic and academic visibility, whereas journals in lower tiers contribute minimally to national publishing revenue. Furthermore, insufficient adoption of scientometric analytics, lack of professional training for editors, and the absence of transparent performance indicators hinder evidence-based decision-making. Together, these findings highlight the need for strategic policy reform, technical modernization, and international cooperation to transform Iran’s publication volume into measurable economic and diplomatic outcomes.

Conclusion: Bridging the identified gaps requires a coordinated national strategy. Establishing a National School of Editorial and Publishing Leadership, with mandatory professional certification, can professionalize editorial and managerial roles across disciplines. Integrating artificial intelligence into editorial workflows would optimize manuscript screening, plagiarism detection, and peer-review management, while ensuring adherence to ethical standards. Developing a national integrated publishing platform that supports DOI, ORCID, standardized XML, Crossref interoperability, and scientometric analytics would enhance the digital infrastructure and interoperability among universities and publishing institutions. Additionally, standardizing peer-review timelines and transparency metrics can improve reliability and attract international contributors. From a policy perspective, the Iranian Academic Publishing Center and the SAMT Institute, in partnership with the private sector under a public–private framework, should establish knowledge-based publishing enterprises capable of competing globally through investment, innovation, and equity acquisition. Strengthening science diplomacy through joint special issues, international guest editors, and cross-border collaborations would expand Iran’s academic presence and enhance its soft power. Regional cooperation with Asian and Middle Eastern partners could significantly enhance the visibility and impact of journals. Achieving these objectives requires synergy among policymakers, universities, and publishers. Coordinated efforts must integrate technological infrastructure, transparent regulations, and specialized human capital. Transitioning from state-funded to self-sustaining, market-oriented publishing models will be essential for long-term resilience. Implementing these recommendations would enable Iranian journals to evolve into credible, revenue-generating, and diplomatically influential actors within the global publishing economy. Ultimately, such transformation would improve Iran’s scientific visibility, economic contribution, and participation in the sustainable development of global knowledge.

Keywords: Scientific diplomacy, Publishing economics, Scientific journals, Internationalization, Knowledge value, Iranian journals.

نشریات علمی ایران در زنجیره ارزش جهانی دانش: راهبردهای دیپلماسی علمی و رقابت‌پذیری اقتصادی

احسان احتشام نژاد^۱

۱. استادیار، گروه پژوهشی تأمین مالی و اقتصاد علم، فناوری و نوآوری، مؤسسه تحقیقات سیاست علمی کشور، تهران، ایران.

Email: ehkamizi24@yahoo.com

مرتضی طاهری^۲

۲. استاد، گروه روان‌شناسی ورزشی، دانشکده تربیت‌بدنی و علوم ورزشی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

Email: taheri.mortza@ut.ac.ir

رضا داودی^{۳*}

۳. استادیار گروه مدیریت صنعتی، دانشگاه تهران و شورای تخصصی تحول و ارتقا علوم انسانی، شورای عالی انقلاب فرهنگی، تهران، ایران، (نویسنده مسئول).

صمد نژاد ابراهیمی^۴

۴. استاد گروه فیتوشیمی، پژوهشکده گیاهان و مواد اولیه دارویی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.

Email: s_ebrahimi@sbu.ac.ir

Email: r.davoodi@ut.ac.ir

چکیده

هدف: هدف این مقاله، تبیین راهبردهای ارتقای جایگاه نشریات علمی ایران در زنجیره جهانی دانش با تمرکز بر دیپلماسی علمی و اقتصاد نشر است. پژوهش حاضر از نوع مروری-تحلیلی بوده و با بهره‌گیری از داده‌های منتشرشده در سال‌های ۲۰۱۵ تا ۲۰۲۵ و آمار پایگاه Scimago، به بررسی وضعیت کمی و ارزشی نشریات علمی ایران در ۲۷ حوزه موضوعی می‌پردازد. در این چارچوب، سه پرسش اصلی مطرح شد: ۱. جایگاه نشریات علمی ایران در اقتصاد جهانی دانش چیست؟ ۲. چه شکاف‌هایی میان سهم تولید علم ایران و بهره‌مندی آن از اقتصاد جهانی نشر وجود دارد؟ ۳. چه عوامل نهادی، فناورانه و ساختاری مانع ارتقای بین‌المللی نشریات علمی ایران شده‌اند؟

روش‌شناسی: این پژوهش با رویکرد تحلیلی - مروری انجام شده و تلفیقی از تحلیل کتاب‌سنجی و ارزیابی سیاست‌گذارانه را به کار می‌گیرد. داده‌های منتشرشده در بازه زمانی ۲۰۱۵ تا ۲۰۲۵ از پایگاه Scimago Journal & Country Rank در ۲۷ حوزه موضوعی استخراج و با الگوهای جهانی ناشران شاخص مقایسه شد. تحلیل بر سنجش تمرکز موضوعی، ارزش اقتصادی نشر و زیرساخت‌های دیجیتال مجلات علمی ایران متمرکز است.

یافته‌ها: نتایج نشان داد که تمرکز نشریات ایرانی در حوزه‌های پزشکی، مهندسی و علوم زیستی بیشترین سهم را در ارزش اقتصادی دارند. ارزش دلاری نشریات ایرانی نمایه‌شده در اسکوپوس حدود ۲۰۰ میلیون دلار (۰.۳ درصد از کل ۵۳ میلیارد دلار بازار جهانی نشر) برآورد شد، درحالی که سهم ایران از تولید علم جهان حدود ۲ درصد است؛ این امر نشان‌دهنده شکاف هفت‌برابری در بهره‌مندی از اقتصاد نشر بین‌المللی است.

نتیجه‌گیری: برای پر کردن این فاصله، اقداماتی چون ایجاد مدرسه سردبیری و مدیرمسئولی با گواهی صلاحیت حرفه‌ای، استفاده هدفمند از هوش مصنوعی در نشر با رعایت اخلاق پژوهش، طراحی پلتفرم ملی یکپارچه با پشتیبانی از DOI، ORCID و XML استاندارد و بهره‌گیری از دیپلماسی علمی برای جذب نویسندگان و داوران بین‌المللی پیشنهاد می‌شود. همچنین، سرمایه‌گذاری نهادی ملی مانند مرکز نشر دانشگاهی و سازمان سمت در قالب شرکت‌های دانش‌بنیان انتشاراتی می‌تواند به افزایش سهم ایران در اقتصاد جهانی نشر علمی کمک کند.

واژگان کلیدی: دیپلماسی علمی، اقتصاد نشر، نشریات علمی، بین‌المللی‌سازی، ارزش‌افزوده دانش، مجلات ایرانی.

صفحه ۲۷۱-۲۹۸

دریافت: ۱۴۰۴/۰۶/۰۴

بازنگری نهایی: ۱۴۰۴/۰۸/۱۳

پذیرش: ۱۴۰۴/۰۸/۱۵

زودآیند: ۱۴۰۴/۰۸/۲۰

انتشار: ۱۴۰۵/۰۱/۱۲

مقدمه و بیان مسئله

دیپلماسی علمی، مفهومی نوظهور در هم‌گرایی علم و روابط بین‌الملل، به ظرفیت‌های علم، فناوری و نوآوری برای تسهیل تعاملات میان فرهنگی و همکاری‌های فرامرزی اطلاق می‌شود. این نوع دیپلماسی فراتر از انتقال دانش صرف است و هدف آن تقویت قدرت نرم کشورها و بهره‌برداری از ظرفیت‌های علمی برای حل مسائل جهانی، توسعه پایدار و افزایش حضور راهبردی در مجامع بین‌المللی است. در این میان، یکی از بسترهای اصلی و مؤثر در تحقق دیپلماسی علمی، نشریات علمی هستند؛ به‌ویژه آن دسته از نشریاتی که در سطح بین‌المللی منتشر می‌شوند و امکان مشارکت گسترده پژوهشگران جهان را فراهم می‌آورند. از سوی دیگر، «اقتصاد نشر» مفهومی است که به جنبه‌های اقتصادی تولید، توزیع و مصرف محتوای علمی اشاره دارد. در سال‌های اخیر، با رشد مدل‌های انتشار دسترسی آزاد و دریافت هزینه پردازش مقاله، اقتصاد نشر به یکی از ارکان اصلی سیاست‌گذاری علمی در بسیاری از کشورها تبدیل شده است. این اقتصاد نه تنها بر نحوه جریان اطلاعات علمی، بلکه بر چگونگی درآمدزایی مؤسسات علمی، دانشگاه‌ها و حتی کشورها از طریق نشر تأثیر می‌گذارد (Beasley, 2016; Budzinski et al., 2020).

نشریات علمی، در زنجیره جهانی تولید و تبادل دانش، جایگاهی کلیدی دارند. این نشریات با ایفای نقش در داوری علمی، ثبت نتایج پژوهش‌ها و توزیع دستاوردهای علمی، بنیان‌گذار ساختارهای دانشی در علوم مختلف‌اند. با توجه به تحولاتی همچون دیجیتالی شدن، جهانی شدن پژوهش و توسعه مدل‌های انتشاراتی نوین، نشریات علمی نه تنها واسطه انتقال اطلاعات، بلکه بستری برای رقابت علمی و شکل‌گیری سرمایه اجتماعی میان کشورها محسوب می‌شوند؛ به‌ویژه نشریاتی که نمایه‌سازی بین‌المللی دارند، بر رتبه علمی کشورها، شاخص‌های نوآوری، دیپلماسی علمی و حتی جذب سرمایه و پژوهشگر اثرگذارند (Björk, 2017; Zhang et al., 2022). در کشورهای توسعه‌یافته، نشریات علمی به یکی از ابزارهای راهبردی برای تقویت برند ملی علمی، قدرت نرم و حتی چانه‌زنی در سیاست‌گذاری جهانی علم تبدیل شده‌اند (Pattinson & Currie, 2025).

در این میان، جایگاه نشریات علمی ایرانی در زنجیره ارزش جهانی دانش، هرچند از نظر کمی در حال رشد است، اما از نظر کیفیت اثرگذاری، درآمدزایی و نقش در دیپلماسی علمی، همچنان با چالش‌های جدی روبه‌رو است. با وجود افزایش تعداد نشریات نمایه‌شده در پایگاه‌های بین‌المللی مانند اسکوپوس و وب‌آوساینس، بسیاری از این نشریات در سطح منطقه‌ای باقی‌مانده و نتوانسته‌اند پیوندهای عمیق و اثرگذار با جامعه علمی جهانی برقرار کنند. در حالی که برخی کشورهای هم‌تراز یا حتی پایین‌تر از ایران در تولید علم، با اتکا به راهبردهای هدفمند در حوزه نشر، توانسته‌اند سهم قابل توجهی در بازار جهانی نشر علمی و درآمدهای حاصل از آن داشته باشند.

در حال حاضر، عمده نشریات علمی ایران از طریق حمایت‌های دولتی و دانشگاهی تأمین مالی می‌شوند و فاقد مدل‌های تجاری پایدار و بین‌المللی برای درآمدزایی هستند. این در حالی است که در سطح جهانی، بسیاری از نشریات علمی از طریق دریافت هزینه پردازش مقاله، اشتراک، فروش نسخه‌های دیجیتال یا چاپی، حمایت نهادهای علمی بین‌المللی و حتی تبلیغات تخصصی، به منابع مالی قابل توجهی دست می‌یابند (Pandita & Pooley, 2021; Singh, 2023). در ایران، به دلیل نبود سیاست منسجم در عرصه اقتصاد نشر و دیپلماسی علمی سبب‌شده است تا ظرفیت نشریات برای تبدیل شدن به ابزارهای تجاری‌سازی دانش، درآمد ارزی و اعتبار بین‌المللی تا حد زیادی بلااستفاده باقی بماند.

یکی از دلایل اصلی این عقب‌ماندگی، نبود نگرش اقتصادی به مقوله نشر علمی است. بسیاری از سردبیران و

مدیران علمی، نشریات را صرفاً ابزار انتقال یافته‌های علمی تلقی می‌کنند و کمتر به نقش راهبردی آن‌ها در دیپلماسی علمی و اقتصاد دانش توجه دارند. این در حالی است که انتشار یک مقاله علمی در یک نشریه بین‌المللی می‌تواند به معنای حضور علمی کشور در یک کنش چندجانبه جهانی تلقی شود. همچنین وجود محدودیت‌هایی مانند نبود زیرساخت مناسب پرداخت ارزی، چالش‌های حقوقی مرتبط با پرداخت‌ها و دریافت‌های بین‌المللی و خلأ سیاست‌گذاری دقیق در حوزه بین‌المللی‌سازی نشریات علمی، سبب شده است ظرفیت واقعی این حوزه در ایران شکوفا نشود.

از سوی دیگر، نبود استانداردهای حرفه‌ای در فرایند داوری، ضعف در جذب هیئت تحریریه بین‌المللی، مشکلات نمایه‌سازی پایدار و عدم شفافیت در فرایندهای انتشار، از جمله چالش‌هایی هستند که سبب شده نشریات ایرانی کمتر موردتوجه پژوهشگران بین‌المللی قرار گیرند. این چالش‌ها در شرایطی رخ می‌دهد که تقاضا برای انتشار در نشریات علمی در سطح جهان رو به افزایش است و کشورهای زیادی تلاش می‌کنند با توسعه پلتفرم‌های علمی، جذب نویسندگان بین‌المللی و تقویت نظام داوری و انتشارات، سهم خود را در اقتصاد دانش افزایش دهند (Guedes, 2025; Ellers et al., 2017).

این پژوهش تلاش دارد ابعاد مختلف این مسئله را تبیین، وضعیت کنونی را ارزیابی و درنهایت پیشنهادهایی برای بهبود شرایط ارائه دهد. اهمیت این پژوهش در آن است که در نقطه تلاقی علم‌سنجی، به‌عنوان ابزاری پشتیبان برای سیاست‌گذاری علم و فناوری و نیز اقتصاد نشر به‌عنوان یکی از ابعاد نظام علم و فناوری قرار دارد و می‌تواند چارچوبی نظری و کاربردی برای تصمیم‌گیران، سیاست‌گذاران و مدیران حوزه علم و پژوهش فراهم آورد. درعین حال، این مقاله با تحلیل تجربه کشورهای که موفق به بهره‌برداری اقتصادی از نشریات علمی شده‌اند، بستر مقایسه‌ای فراهم می‌آورد تا به کمک آن، مدل‌هایی بومی شده برای بین‌المللی‌سازی و درآمدزایی از نشریات ایرانی طراحی شود. این راهبرد نه تنها به توسعه اقتصادی نشر علمی کمک می‌کند، بلکه جایگاه ایران را در نظام بین‌المللی علم تقویت کرده و مسیرهای نوینی برای تعامل علمی با جهان می‌گشاید. بدین ترتیب، نشریات علمی می‌توانند از ابزارهای سنتی صرفاً علمی فراتر رفته و به نهادهایی با کارکردهای اقتصادی، اجتماعی و دیپلماتیک تبدیل شوند؛ نهادهایی که در متن حکمرانی علمی کشور جایگاه راهبردی می‌یابند و سهم فعالی در بازتولید علم و توسعه ملی ایفا می‌کنند.

بنابراین، مسئله اساسی این مقاله، ضعف بهره‌برداری اقتصادی و دیپلماتیک از نشریات علمی ایران است. علیرغم رشد کمی این نشریات، هنوز راهبرد مشخصی برای تبدیل آن‌ها به منابع قدرت نرم، ابزار دیپلماسی علمی و کانال‌های صادرات دانش وجود ندارد. این مسئله، در فضایی که علم به‌عنوان یک ابزار قدرت ملی شناخته می‌شود، می‌تواند مانع مهم در مسیر توسعه علمی پایدار باشد. بر این اساس، دغدغه اصلی این مقاله، پاسخگویی به این مسئله است که برای ارتقای جایگاه نشریات علمی ایرانی در زنجیره جهانی دانش از منظر دیپلماسی علمی و اقتصاد نشر، چه نوع راهبردهایی قابل ارائه است؟

پرسش‌های پژوهش

۱. جایگاه کنونی نشریات علمی ایران در زنجیره ارزش جهانی دانش از نظر تولید علمی، شاخص‌های استنادی و سهم اقتصادی چیست؟

نشریات علمی ایران در زنجیره ارزش جهانی دانش: راهبردهای دیپلماسی علمی و رقابت‌پذیری اقتصادی

۲. چه شکاف‌هایی میان سهم تولید علم ایران و بهره‌مندی آن از اقتصاد جهانی نشر وجود دارد؟
۳. چه عوامل نهادی، فناورانه و ساختاری مانع ارتقای بین‌المللی نشریات علمی ایران شده‌اند؟
۴. الگوهای موفق جهانی در حوزه اقتصاد نشر و دیپلماسی علمی چه درس‌هایی برای نشریات علمی ایران دارند؟
۵. چه راهبردهایی می‌توانند به بهبود جایگاه علمی، اقتصادی و بین‌المللی نشریات علمی ایران کمک کنند؟
۶. چگونه بهره‌گیری از فناوری‌های نوین مانند هوش مصنوعی و سامانه‌های یکپارچه نشر می‌تواند در استانداردسازی، افزایش بهره‌وری و بین‌المللی‌سازی نشریات ایرانی مؤثر باشد؟
۷. راهبردهای سیاستی و نهادی برای پایداری مالی و تقویت دیپلماسی علمی در نشریات علمی ایران چیست؟

چارچوب نظری

دیپلماسی علمی مفهومی است که در دهه‌های اخیر، هم‌زمان با شتاب‌گیری جهانی شدن علم، گسترش روابط بین‌المللی دانشگاهی و افزایش تعاملات فناورانه میان کشورها، جایگاه ویژه‌ای در ادبیات سیاست‌گذاری علم و فناوری یافته است. دیپلماسی علمی را می‌توان مجموعه‌ای از سازوکارها و فعالیت‌هایی دانست که باهدف تسهیل روابط علمی فرامرزی، تبادل دانش، مشارکت در حل مسائل جهانی و ارتقای قدرت نرم ملی از طریق علم، شکل می‌گیرد. این مفهوم دربرگیرنده ابعاد متعددی از جمله دیپلماسی برای علم (سیاست‌گذاری خارجی در حمایت از پژوهش‌ها علمی)، علم در خدمت دیپلماسی (استفاده از دانش برای مواجهه با مسائل جهانی نظیر تغییر اقلیم یا سلامت عمومی) و دیپلماسی از طریق علم (استفاده از همکاری‌های علمی به‌عنوان ابزار نزدیکی سیاسی کشورها) است (Pandita & Singh, 2023). در این چارچوب، نشریات علمی به‌عنوان یکی از ابزارهای مهم تسهیل دیپلماسی علمی شناخته می‌شوند؛ زیرا امکان تعامل مستقیم و پایدار میان پژوهشگران، مؤسسات علمی و جوامع علمی از ملیت‌های گوناگون را فراهم می‌سازند.

کارکردهای دیپلماسی علمی فراتر از انتشار مقاله و تبادل صرف یافته‌های پژوهش است. این نوع دیپلماسی می‌تواند زمینه‌ساز انتقال فناوری، شکل‌گیری شبکه‌های همکاری علمی بین‌المللی، ارتقای جایگاه علمی کشورها در عرصه جهانی و حتی تقویت اعتماد سیاسی میان دولت‌ها باشد (Pattinson & Currie, 2025). کشورهای پیشرو در حوزه علم و فناوری، از جمله آلمان، چین، آمریکا و هلند، دیپلماسی علمی را به‌عنوان یکی از ارکان اصلی قدرت نرم خود به کار گرفته‌اند. در این میان، نشریات علمی معتبر که با رویکردی بین‌المللی اداره می‌شوند، نقش مؤثری در تعمیق دیپلماسی علمی ایفا می‌کنند؛ زیرا با میزبانی از نویسندگان و داورانی از کشورهای مختلف، فضایی علمی و بی‌طرفانه برای تبادل اندیشه علمی فراهم می‌آورند.

در کنار دیپلماسی علمی، مفهوم «اقتصاد نشر علمی» نیز طی سال‌های اخیر، در پی تحولات گسترده در مدل‌های انتشاراتی، رشد چشمگیر نشریات دسترسی آزاد و افزایش هزینه‌های پردازش مقالات، به‌عنوان یک حوزه مطالعاتی مستقل مطرح شده است. اقتصاد نشر علمی به بررسی روابط عرضه و تقاضا در تولید محتوای علمی، مدل‌های تأمین مالی، ساختارهای مالکیت انتشاراتی، هزینه‌کرد دانشگاه‌ها و پژوهشگران و همچنین سازوکارهای درآمدزایی از نشریات می‌پردازد (Domingo, 2024). با ورود مدل‌هایی مانند پرداخت هزینه پردازش مقاله در نشریات دسترسی آزاد، انتشار مقاله دیگر صرفاً فعالیتی علمی تلقی نمی‌شود، بلکه فرایندی اقتصادی با حضور بازیگران متنوع تبدیل شده است. در حال حاضر، بسیاری از ناشران بین‌المللی، از جمله الزویر، اشپرنگر و وایلی، سالانه میلیاردها دلار از محل

هزینه‌های پردازش مقاله درآمد کسب می‌کنند؛ روندی که همچنان رو به افزایش است (Budzinski et al., 2020). در سطح ملی، اقتصاد نشر علمی به بررسی شیوه‌های پشتیبانی از نشریات، الگوهای تأمین مالی آن‌ها و نیز سازوکارهای تبدیل نشریات علمی به منابع درآمدزا برای دانشگاه‌ها و مؤسسات پژوهشی می‌پردازد. کشورهایمانند انگلستان و هلند با تدوین سیاست‌های ملی در حوزه دسترسی آزاد، تلاش کرده‌اند نشریات علمی را نه تنها به‌عنوان ابزار تولید دانش، بلکه به‌مثابه منابع اقتصادی پایدار تعریف کنند. در مقابل، در بسیاری از کشورهای در حال توسعه، از جمله ایران، اقتصاد نشر همچنان مبتنی بر الگوهای حمایتی و نه درآمدزایی است. نبود نظام جامع تنظیم‌گری، فقدان زیرساخت‌های حقوقی برای پرداخت‌های ارزی و عدم شفافیت در فرایندهای مالی انتشارات، از جمله چالش‌های اساسی در توسعه اقتصاد نشر در این کشورها به شمار می‌رود (Sohani et al., 2024).

با توجه به این شرایط، نشریات علمی فراتر از نقش صرفاً اطلاعاتی و انتقال دانش، به یکی از عناصر مهم زیرساخت نرم در حکمرانی دانش محور تبدیل شده‌اند. در نظام حکمرانی علمی، نشریات نه تنها تعیین‌کننده کیفیت و اعتبار علمی کشورها هستند، بلکه نقشی مؤثر در شکل‌دهی به سیاست‌های پژوهشی، ساختارهای ارزیابی عملکرد و نظام‌های تخصیص منابع ایفا می‌کنند. برای نمونه، در بسیاری از کشورها، تصمیم‌گیری درباره تخصیص بودجه‌های پژوهشی به‌شدت وابسته به شاخص‌هایی همچون تعداد مقالات منتشرشده، تعداد استنادها و اچ-ایندکس (H-index) است که همه از طریق نشریات علمی ایجاد می‌شوند (Wood et al., 2021).

در این میان، نشریات علمی، به‌ویژه در قالب دسترسی آزاد، نقش مضاعفی ایفا می‌کنند. مدل دسترسی آزاد با حذف موانع مالی دسترسی paywall امکان بهره‌مندی سریع، برابر و گسترده به دانش را فراهم کرده است؛ باین حال، این مدل خود با چالش‌هایی همراه است. افزایش هزینه‌های پردازش مقاله (APC) و نبود نظام حمایتی شفاف برای پرداخت این هزینه‌ها، به‌ویژه برای پژوهشگران کشورهای کم‌درآمد، منجر به شکل‌گیری نوعی نابرابری ساختاری در نظام نشر علمی شده است (Ellers et al., 2017; Pourret, 2021). در نتیجه، بسیاری از نشریات، اگرچه به‌طور رسمی دسترسی آزاد^۱ هستند، اما در عمل تنها پژوهشگرانی که از توان مالی کافی برخوردارند، امکان انتشار در آن‌ها را دارند. این وضعیت نه تنها عدالت علمی را تهدید می‌کند، بلکه سبب شده برخی پژوهشگران از کشورهای جنوب جهانی به سوی نشریات کم اعتبار یا اصطلاحاً «شبه علمی» گرایش پیدا کنند که خود پدیده‌ای مخرب در ساختار علم جهانی است (Jain et al., 2021; Pandita & Singh, 2023).

ارتباط میان دیپلماسی علمی، علم‌سنجی و اقتصاد نشر، پیوندی ساختاری و دوسویه دارد. از یک سو، دیپلماسی علمی بر الگوهای انتشار علمی اثر می‌گذارد و هرچه حضور کشورها در مجلات معتبر بیشتر باشد، جایگاه علمی بین‌المللی آن‌ها ارتقا می‌یابد و امکان مشارکت در شبکه‌های علمی جهانی افزایش می‌یابد (Zhang et al., 2022). از سوی دیگر، اقتصاد نشر نیز با تعیین میزان دسترسی و هزینه انتشار، مرزهای مشارکت در دیپلماسی علمی را مشخص می‌کند. برای مثال، کشوری که دارای زیرساخت‌های نشر قوی و نشریات پرنفوذ است، می‌تواند به‌صورت فعال‌تر در مبادلات علمی جهانی نقش ایفا کند و حتی نقش تعیین‌کننده‌ای در شکل‌گیری گفتمان‌های علمی جهانی داشته باشد (Pooley, 2021).

در این میان، علم‌سنجی به‌عنوان ابزار سنجش کمی خروجی‌های پژوهشی، نقطه تلاقی دیپلماسی علمی و اقتصاد

نشریات علمی ایران در زنجیره ارزش جهانی دانش: راهبردهای دیپلماسی علمی و رقابت‌پذیری اقتصادی

نشر محسوب می‌شود. شاخص‌هایی نظیر تعداد مقالات نمایه‌شده، میزان استنادها، ضریب تأثیر^۱، رتبه SJR و شاخص اچ-ایندکس، در ارزیابی جایگاه علمی کشورها، دانشگاه‌ها و نشریات نقشی تعیین‌کننده دارند. این شاخص‌ها نه تنها مبنای رتبه‌بندی‌های جهانی دانشگاهی هستند، بلکه بر تخصیص بودجه‌های پژوهشی، استخدام اعضای هیئت‌علمی و حتی انتخاب شرکای بین‌المللی همکاری نیز تأثیر مستقیم می‌گذارند. بنابراین، هرگونه تغییر در نظام نشر علمی، اعم از مدل‌های مالی یا سیاست‌های نمایه‌سازی، بلافاصله در شاخص‌های ارزیابی علم‌سنجی باتاب یافته و به‌واسطه آن، بر دیپلماسی علمی و منابع مالی پژوهش اثر می‌گذارد (Simard et al., 2021).

در نهایت، باید تأکید کرد که نشریات علمی در جهان امروز تنها بستر انتقال دانش نیستند، بلکه به‌عنوان مؤلفه‌ای استراتژیک در سیاست‌گذاری علم، تعاملات بین‌المللی و توسعه اقتصادی کشورها ایفای نقش می‌کنند. در عصر اقتصاد دانش‌محور، هر نشریه می‌تواند نه تنها ابزاری برای ارتقای جایگاه علمی کشور، بلکه کانالی برای ایجاد درآمد پایدار، توسعه همکاری‌های فرامرزی و تأثیرگذاری نرم در مناسبات جهانی باشد. از این رو، سیاست‌گذاری در حوزه نشر علمی مستلزم درکی عمیق از این پیوندهای پیچیده و اتخاذ رویکردی کل‌نگر و بین‌رشته‌ای است؛ رویکردی که نشریات را نه به‌عنوان ابزار مصرف علم، بلکه به‌مثابه نهادهایی فعال و مؤثر در تولید و توزیع قدرت علمی جهانی بنگرد.

پیشینه پژوهش

در دهه‌های اخیر، مطالعات گسترده‌ای درباره ابعاد اقتصادی نشر علمی و چالش‌های مرتبط با مدل‌های «دسترسی آزاد» انجام شده است. بخش قابل‌توجهی از این پژوهش‌ها به بررسی تأثیر هزینه‌های پردازش مقاله^۲ و نقش ناشران بزرگ در تمرکز اقتصادی بازار مجلات علمی اختصاص دارد. تنت و همکاران (Tennant et al., 2016) در مرور نظام‌مند خود، شواهد مربوط به پیامدهای علمی، اقتصادی و اجتماعی دسترسی آزاد را بررسی کرده و تأکید می‌کنند که اگرچه این مدل، دسترسی به دانش را گسترش می‌دهد، اما نظام مالی مبتنی بر دریافت هزینه پردازش مقاله می‌تواند نابرابری میان مؤسسات و کشورها را تشدید کند. آن‌ها بر ضرورت حمایت‌های دولتی و تدوین سیاست‌های توزیع عادلانه منابع برای پایداری اکوسیستم نشر علمی تأکید دارند. به‌طور مشابه، اگر و شوینفن (Eger & Scheufen, 2018) در اثر خود با عنوان *The Economics of Open Access*، ساختار مالی صنعت نشر علمی را بررسی کرده و نشان می‌دهند که بخش عمده‌ای از ارزش افزوده علمی در اختیار چند ناشر بزرگ مانند Springer, Elsevier و Wiley متمرکز شده است. این پژوهش ضمن تبیین ابعاد حقوقی و اقتصادی نشر باز، بر ضرورت سیاست‌گذاری ملی به‌منظور کاهش وابستگی به مدل‌های تجاری خارجی و توسعه نظام‌های بومی انتشار تأکید می‌کند.

در ادامه، کلبل و راس‌هلاوئر (Klebel & Ross-Hellauer, 2023) در مقاله‌ای به مفهوم «سد» APC پرداخته‌اند. یافته‌های آنان نشان می‌دهد که هزینه‌های پردازش مقاله به عامل اصلی نابرابری میان دانشگاه‌ها و کشورها در دسترسی به انتشار علمی تبدیل شده است؛ به‌گونه‌ای که بسیاری از پژوهشگران کشورهای درحال توسعه از مشارکت در مجلات معتبر بین‌المللی بازمی‌مانند. این مطالعه پیشنهاد می‌کند که به‌کارگیری مدل‌های جایگزین، مانند اشتراک‌گذاری نهادی و قراردادهای تحول‌آفرین (Transformative Agreements)، می‌تواند از نابرابری‌های ساختاری جلوگیری کند. در ایران نیز، تحلیل داده‌های پایگاه سایمگو^۳ طی سال‌های ۲۰۱۵ تا ۲۰۲۵ نشان می‌دهد که نشریات علمی کشور

1. Impact Factor
2. Article Processing Charge (APC)
3. Scimago (2025-2015)

اگرچه از نظر کمی رشد یافته‌اند، اما از منظر اقتصادی و بین‌المللی سازی همچنان سهم محدودی در اقتصاد جهانی نشر علمی دارند. ارزش تقریبی نشریات ایرانی نمایه‌شده در پایگاه اسکوپوس حدود ۲۰۰ میلیون دلار برآورد می‌شود که معادل ۰.۳ درصد از کل بازار جهانی مجلات علمی با ارزشی بیش از ۵۳ میلیارد دلار است (Scimago, 2025)؛ این در حالی است که سهم ایران از تولید علم جهانی حدود ۲ درصد برآورد می‌شود. مرور پیشینه نشان می‌دهد که بیشتر پژوهش‌های بین‌المللی بر ابعاد اقتصادی و نابرابری‌های ساختاری ناشی از APC تمرکز داشته‌اند، درحالی‌که در سطح ملی، تحلیل‌های تلفیقی میان دیپلماسی علمی، اقتصاد نشر و سیاست‌گذاری علمی کمتر مورد توجه قرار گرفته است. پژوهش حاضر با الهام از این ادبیات، می‌کوشد راهبردهایی برای ارتقای جایگاه نشریات علمی ایران در زنجیره جهانی دانش ارائه کند.

روش‌شناسی پژوهش

این مقاله، به‌عنوان یک مطالعه مروری - تحلیلی با رویکرد توصیفی، تلاش دارد با بهره‌گیری از منابع علمی منتشرشده در بازه زمانی سال‌های ۲۰۱۵ تا ۲۰۲۵، راهبردهای ارتقای جایگاه نشریات علمی ایران در زنجیره جهانی دانش را از منظر دیپلماسی علمی و اقتصاد نشر بررسی کند. روش به‌کاررفته در این پژوهش، مرور روایتی^۱ است که باهدف ترسیم تصویری کل‌نگر و تحلیلی از ادبیات موجود، اسناد سیاستی، داده‌های علم‌سنجی و گزارش‌های بین‌المللی تدوین شده است. در این نوع مرور، برخلاف مرورهای نظام‌مند یا فراتحلیلی که مبتنی بر پرسش‌های پژوهشی دقیق و معیارهای صلب برای گزینش منابع هستند، پژوهشگر امکان تحلیل تفسیرمحور و انعطاف‌پذیرتری را در چارچوب مفاهیم کلیدی مقاله خواهد داشت.

در گام نخست، منابع علمی معتبر از پایگاه‌هایی چون اسکوپوس، وب‌آوساینس، گوگل اسکالر، ScienceDirect و SpringerLink بازیابی شدند. با توجه به موضوع مقاله، کلیدواژه‌هایی نظیر Scientific Diplomacy, Academic Publishing, Knowledge Economy, Journal Internationalization, Publishing Revenue, Iranian Journals و Scimago Ranking به زبان‌های انگلیسی و فارسی به‌صورت ترکیبی مورد جست‌وجو قرار گرفت. تمرکز اصلی بر مقالاتی بود که به‌صورت مستقیم به بررسی اقتصاد نشر، نقش نشریات در دیپلماسی علمی، سازوکارهای بین‌المللی سازی نشریات و وضعیت نشریات کشورهای درحال توسعه (به‌ویژه ایران) پرداخته‌اند. افزون بر این، مقالات و گزارش‌هایی که به مدل‌های درآمدزایی نشریات، شاخص‌های رتبه‌بندی مجلات علمی و سیاست‌گذاری علم و فناوری در سطوح ملی و فراملی اشاره داشتند نیز در فرایند تحلیل وارد شدند. منابع منتخب پس از غربالگری اولیه از نظر اعتبار علمی، انتشار در مجلات معتبر و میزان ارتباط با موضوع پژوهش، مورد استفاده قرار گرفتند.

از آنجاکه یکی از ابعاد مهم تحلیل در این مطالعه، بررسی ظرفیت اقتصادی نشریات علمی ایران است، داده‌های کمی مرتبط با این موضوع با استفاده از آمار استخراج‌شده از پایگاه سایمگو تحلیل شد. این پایگاه به‌عنوان یکی از معتبرترین منابع برای رتبه‌بندی و ارزش‌گذاری نشریات علمی، شاخص‌هایی همچون تعداد مقالات، شاخص اچ، میزان تأثیرگذاری و برآورد درآمد تقریبی حاصل از مقالات را در حوزه‌های مختلف علمی به‌صورت سالانه منتشر می‌کند. داده‌های مورد استفاده در این پژوهش مبتنی بر آخرین گزارش‌های در دسترس این پایگاه (تا سال ۲۰۲۵) بوده و

نشریات علمی ایران در زنجیره ارزش جهانی دانش: راهبردهای دیپلماسی علمی و رقابت‌پذیری اقتصادی

اطلاعات آماری مربوط به ۲۷ حوزه علمی را در بر می‌گیرد که شامل تعداد مقالات منتشرشده، فراوانی نشریات و ارزش دلاری برآورد شده برای هر حوزه است.

داده‌های آماری گردآوری شده با رویکرد تحلیل توصیفی بررسی شده و نتایج آن در قالب جداول طبقه‌بندی شده و نمودارهای مقایسه‌ای در بخش تحلیل یافته‌ها ارائه می‌شود. هدف از این تحلیل، شناسایی حوزه‌های دارای پتانسیل بالای اقتصادی، بررسی تمرکز موضوعی نشریات و تعیین اولویت‌های راهبردی برای سیاست‌گذاری و حمایت از نشریات علمی ایران است. افزون بر این، به‌منظور تبیین جایگاه نسبی ایران، مقایسه‌ای تطبیقی میان داده‌های نشریات ایرانی و عملکرد نشریات برخی کشورهای منتخب در حوزه اقتصاد نشر انجام شده است تا وضعیت ایران در عرصه دیپلماسی علمی و نشر بین‌المللی به‌روشنی آشکار شود.

در مرحله تحلیل، از روش تفسیر توصیفی برای استنتاج معنادار از داده‌ها استفاده شده است. این تحلیل ضمن تبیین وضعیت موجود، به شناسایی فرصت‌ها، چالش‌ها و راهکارهای ممکن برای ارتقای نقش و جایگاه نشریات علمی ایرانی در زنجیره جهانی دانش نیز می‌پردازد. بر پایه این روش‌شناسی، تلاش شده است تلفیقی از شواهد آماری، داده‌های علم‌سنجی و تحلیل نظری فراهم آید تا درک جامع‌تری از نقش نشریات علمی در اقتصاد دانش‌محور و دیپلماسی علمی حاصل شود.

یافته‌های پژوهش

پاسخ به پرسش اول پژوهش. جایگاه نشریات علمی در اقتصاد جهانی دانش چگونه است؟

در ساختار فراگیر بین‌المللی علم، نشریات علمی جایگاهی فراتر از ابزار ثبت و اشاعه دانش یافته‌اند و به نهادی بنیادین در شکل‌دهی به ساختار اقتصاد جهانی دانش بدل شده‌اند. این نشریات نه تنها هدایت‌کننده جریان‌های اطلاعاتی و دانش پژوهی هستند، بلکه به یکی از مهم‌ترین شاخص‌های سنجش قدرت علمی کشورها و مؤسسات پژوهشی تبدیل شده‌اند. جایگاه هر کشور در نقشه جهانی علم به شدت به تعداد، کیفیت و تأثیرگذاری نشریات علمی آن وابسته است. انتشار مقالات در نشریات بین‌المللی نمایه‌شده در پایگاه‌هایی همچون اسکوپوس و وب‌آوساینس به‌طور مستقیم رتبه علمی دانشگاه‌ها، نرخ استناد، شاخص‌های علم‌سنجی و ظرفیت دیپلماسی علمی را تقویت می‌کند (Zhang et al., 2022; Halevi & Walsh, 2021).

با گسترش سریع تولید دانش، نشریات علمی به «دروازه‌های ورود» به زنجیره ارزش جهانی دانش تبدیل شده‌اند. پژوهشگران برای افزایش اثربخشی علمی ناگزیرند یافته‌های خود را در نشریات دارای ضریب تأثیر بالا، دسترسی گسترده و مخاطبان بین‌المللی منتشر کنند. کشورهایی که از نشریات قدرتمند و پرنفوذ برخوردارند، از منظر علمی و اقتصادی در موقعیت برتری قرار می‌گیرند. این نشریات افزون بر ارتقای اعتبار علمی، بستری برای جذب درآمدهای خارجی، حمایت‌های پژوهشی بین‌المللی و تقویت ارتباطات میان فرهنگی فراهم می‌آورند (Souza, 2024; Pattinson & Currie, 2025). از منظر الگوهای اقتصادی انتشار، یکی از مدل‌های اصلی، «دسترسی باز» است که در آن هزینه‌ها عمدتاً از طریق «هزینه پردازش مقاله» (APC) توسط نویسنده یا حامی پژوهش تأمین می‌شود. هرچند جنبش دسترسی آزاد به گسترش دسترسی کمک کرده است، اما بار مالی هزینه پردازش مقاله برای پژوهشگران کشورهای کم‌درآمد افزایش یافته و در برخی نشریات به چند هزار دلار می‌رسد که برابری فرصت انتشار را مخدوش می‌کند و تمرکز را به سود پژوهشگران شمال جهانی می‌افزاید (Ellers et al., 2017; Jain et al., 2021; Pourret,).

2021). در کنار آن، مدل اشتراک محور (مبتنی بر پرداخت حق اشتراک توسط مؤسسات و کتابخانه‌ها) همچنان رایج و برای ناشران سودآور است، اما از منظر عدالت دسترسی مورد انتقاد قرار می‌گیرد (Wood et al., 2021). مدل ترکیبی نیز که بخشی به صورت دسترسی آزاد و بخشی اشتراکی است، عملاً هزینه‌های مضاعفی بر نویسندگان و خوانندگان تحمیل کرده و مورد نقد پژوهشگران و سیاست‌گذاران است (Pooley, 2021).

تجربه کشورها. هلند با مذاکرات فراگیر و چارچوب‌های شفاف دسترسی باز، هم هزینه‌ها را کنترل و هم جایگاه علمی خود را تثبیت کرده است (Pandita & Singh, 2023). آلمان از طریق پروژه Projekt DEAL توافق‌های راهبردی با ناشران بزرگ منعقد کرده است تا پژوهشگران بدون پرداخت مستقیم هزینه مقالات خود را منتشر کنند و هزینه‌ها از محل قراردادهای ملی تأمین شود (Domingo, 2024). چین نیز با سرمایه‌گذاری گسترده زیرساختی، حمایت از نشریات داخلی و بین‌المللی و تشویق به انتشار مقالات با تأثیر بالا، سهم خود را در تولید علم افزایش داده است (Pattinson & Currie, 2025). وجه مشترک این الگوها، همسویی سیاست‌گذاری علمی با راهبردهای اقتصاد نشر و تبدیل نشریات به زیرساخت‌های علمی، اقتصادی و دیپلماتیک است (Guedes, 2025; Simard et al., 2021).

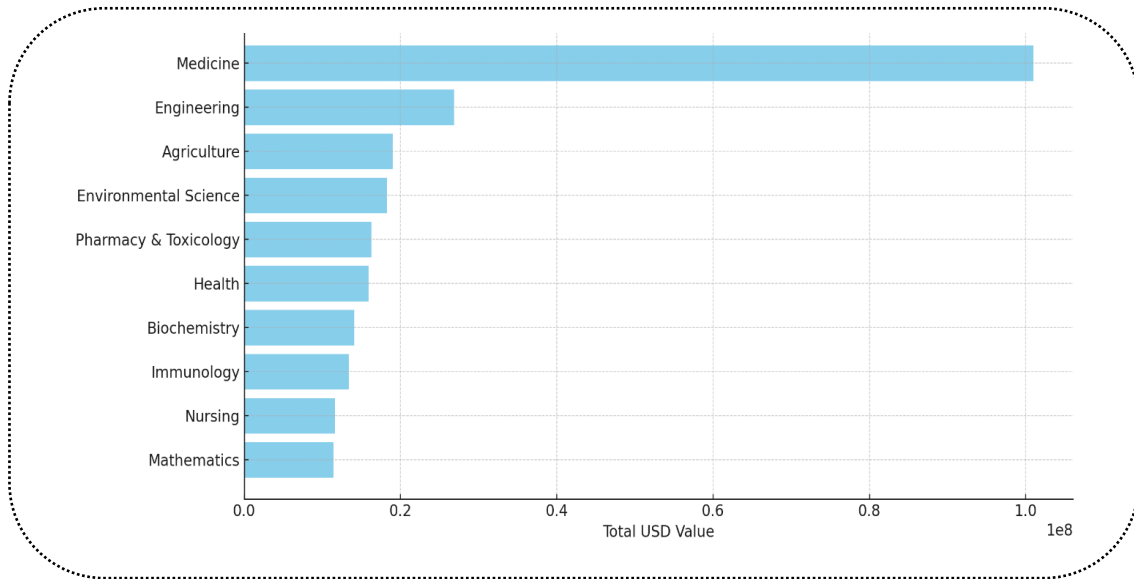
پیوند علم‌سنجی و درآمد. میان درآمدزایی نشریات و شاخص‌های عملکرد علمی رابطه‌ای مستقیم وجود دارد. هرچه شاخص تأثیر، جایگاه چارک و نرخ استناد بالاتر باشد، جذب نویسندگان بین‌المللی، امکان دریافت هزینه پردازش مقاله بیشتر و تقاضا برای انتشار افزایش می‌یابد؛ چرخه‌ای خود تقویت‌کننده که به ارتقای هم‌زمان کیفیت، درآمد و نفوذ علمی منجر می‌شود. افزایش درآمد نیز سرمایه‌گذاری در سردبیری تمام‌وقت، توسعه زیرساخت دیجیتال و جذب داوران متخصص را ممکن ساخته و در نهایت کیفیت نشریات را بهبود می‌بخشد (Budzinski et al., 2020). در سطح نهادی، دانشگاه‌های پیشرو نشریات را جزئی از اکوسیستم نوآوری خود تلقی کرده و از آن‌ها برای توسعه روابط بین‌المللی، تعامل دانشگاه-صنعت و جذب منابع مالی خارجی بهره می‌گیرند. همچنین تشکیل کنسرسیوم‌های انتشاراتی برای انتشار رایگان یا کم‌هزینه در کشورهای در حال توسعه نیز به گسترش دامنه اثرگذاری و تقویت برند دانشگاهی کمک کرده است (Ghamandi, 2018).

وضعیت ایران و شواهد داده‌محور. با وجود رشد کمی نشریات علمی، همچنان فاصله معناداری با الگوهای موفق بین‌المللی در زمینه درآمدزایی (به‌ویژه از محل هزینه پردازش مقاله) و نقش‌آفرینی در اقتصاد جهانی دانش مشاهده می‌شود و بسیاری از نشریات به حمایت‌های دولتی متکی‌اند. برای سیاست‌گذاری مؤثر، تحلیل آماری وضعیت نشریات ایران ضروری است. بر پایه آمار استخراج‌شده از پایگاه سایمگو (Souza, 2024)، تصویری از ظرفیت‌ها، تمرکز حوزه‌ها و سهم نسبی هر رشته در جدول ۱ ارائه می‌شود. در یک نگاه کلی، حوزه پزشکی با اختلاف چشمگیر بیشترین تولید مقاله و بالاترین ارزش دلاری را به خود اختصاص داده است؛ به‌گونه‌ای که با بیش از ۸۰۷۶ مقاله، بیش از ۱۰۰ میلیون دلار (حدود ۵۱.۵ درصد از ارزش کل) را شامل می‌شود. پس‌از آن، حوزه‌های مهندسی و سلامت به ترتیب با ۲۶ و ۱۵ میلیون دلار در جایگاه دوم و سوم قرار دارند و تمرکز اصلی ارزش اقتصادی در این سه حوزه بالاست. در عین حال، حوزه‌هایی مانند داروسازی و بیوشیمی با وجود تعداد محدود نشریات (کمتر از ۲۵ عنوان)، به ترتیب بیش از ۱۶ و ۱۴ میلیون دلار ارزش اقتصادی ثبت کرده‌اند؛ در مقابل، حوزه‌هایی چون هنر، مطالعات میان‌رشته‌ای و علوم اقتصادی سهم بسیار اندکی دارند (برای نمونه اقتصاد با ۲ نشریه، ۸۴ مقاله و ارزشی کمتر از ۷۰۰ هزار دلار)، (جدول ۱).

جدول ۱. توزیع ارزش دلاری نشریات علمی ایران به تفکیک حوزه‌های علمی بر اساس داده‌های استخراج شده از پایگاه Scimago Journal & Country Rank (SJR)، آگوست ۲۰۲۵ (Scimago, 2025)

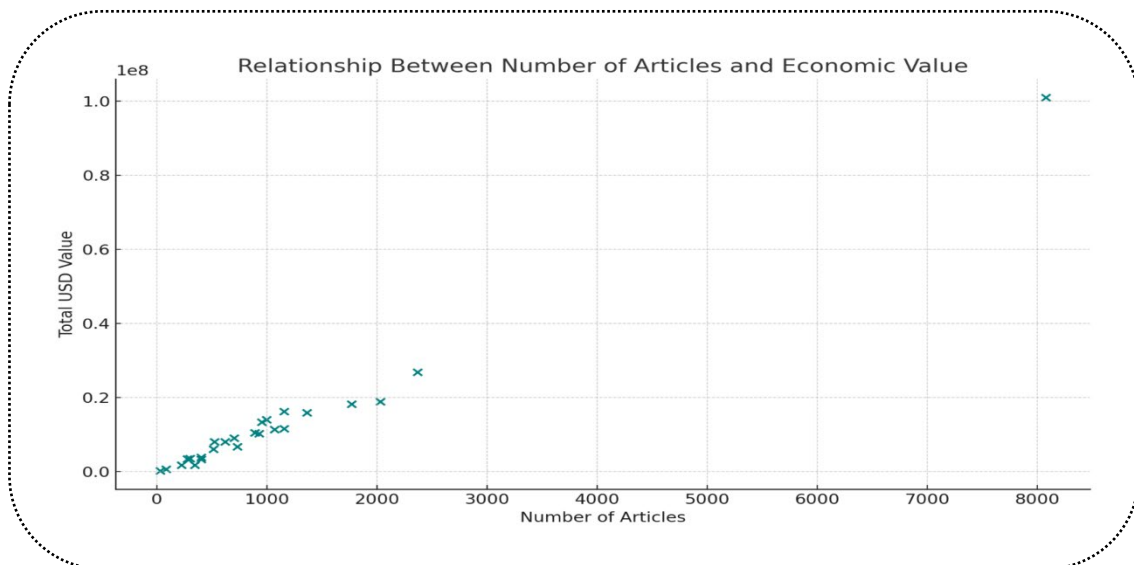
ردیف	حوزه علمی	تعداد مقاله	ارزش دلاری (USD)	تعداد نشریه
۱	پزشکی	۸۰۷۶	۱۰۰۹۹۳۵۵۹	۱۶۲
۲	مهندسی	۲۳۶۸	۲۵۸۵۶۱۱۶	۴۲
۳	سلامت	۱۳۶۳	۱۵۹۴۳۳۷۴	۲۷
۴	داروسازی و سم‌شناسی	۱۱۵۵	۱۶۲۸۳۹۵۱	۲۱
۵	پرستاری	۱۱۵۸	۱۱۶۱۳۵۵۹	۲۳
۶	ریاضیات	۱۰۷۰	۱۱۳۸۸۱۷۷	۳۱
۷	ایمنی‌شناسی و میکروبی‌شناسی	۹۵۴	۱۳۳۸۹۸۴۴	۱۷
۸	بیوشیمی، ژنتیک و زیست‌شناسی مولکولی	۹۹۴	۱۴۰۹۸۲۴۲	۲۲
۹	شیمی	۸۹۲	۱۰۴۷۹۶۳۸	۱۴
۱۰	مهندسی شیمی	۹۳۱	۱۰۳۲۲۵۷۵	۱۸
۱۱	فیزیک و نجوم	۷۰۳	۹۱۴۱۱۹۳	۱۳
۱۲	علوم رایانه	۵۲۴	۸۰۸۹۷۲۰	۱۶
۱۳	علم مواد	۶۲۱	۸۱۵۱۴۱۸	۱۵
۱۴	دامپزشکی	۵۱۳	۶۱۴۱۳۸۶	۱۱
۱۵	علوم زمین	۷۳۲	۶۷۵۰۶۰۹	۱۵
۱۶	روان‌شناسی	۴۰۴	۳۳۴۶۶۵۷	۷
۱۷	دندان‌پزشکی	۴۰۴	۳۸۶۲۰۸۶	۱۰
۱۸	علوم اعصاب	۲۷۸	۳۴۶۷۶۰۹	۶
۱۹	علوم تصمیم‌گیری	۳۰۰	۳۵۶۷۸۷۰	۷
۲۰	انرژی	۲۲۳	۱۸۳۵۹۱۱	۷
۲۱	هنر و علوم انسانی	۳۴۲	۱۷۹۱۶۸۸	۱۳
۲۲	علوم کشاورزی و زیستی	۲۰۲۸	۱۸۹۷۲۸۱۱	۴۷
۲۳	علوم محیطی	۱۷۶۷	۱۸۳۰۴۵۴۴	۳۳
۲۴	علوم کسب‌وکار، مدیریت و حسابداری حرفه‌ای	۳۵۲	۳۵۳۷۹۹۲	۷
۲۵	اقتصاد، اقتصادسنجی و مالیه	۸۴	۶۸۷۳۸۹	۲
۲۶	چندرشته‌ای	۲۸	۲۹۷۴۶۱	۲
	مجموع کل	۱۷۲۸۹	۱۹۵۹۲۴۳۴۹	۳۷۴

در ادامه، توزیع ارزش دلاری نشریات علمی ایران به تفکیک حوزه‌های علمی بر اساس داده‌های پایگاه Scimago Journal & Country Rank (SJR) در آگوست ۲۰۲۵، در شکل ۱ ارائه شده است. همان‌طور که در شکل ۱ مشاهده می‌شود، در برخی حوزه‌ها نوعی عدم همخوانی میان کمیت ارزش وجود دارد. برای مثال، حوزه کشاورزی با انتشار ۲۰۲۸ مقاله ارزشی در حدود ۱۸ میلیون دلار ایجاد کرده است، در حالی که حوزه داروسازی با حدود ۱۱۵۵ مقاله، ارزشی نزدیک به ۱۶ میلیون دلار را به خود اختصاص داده است. این شکاف می‌تواند ناشی از تفاوت در مدل‌های نشر، نمایه‌سازی بین‌المللی، سطح مشارکت نویسندگان خارجی و اعتبار نشریات باشد.

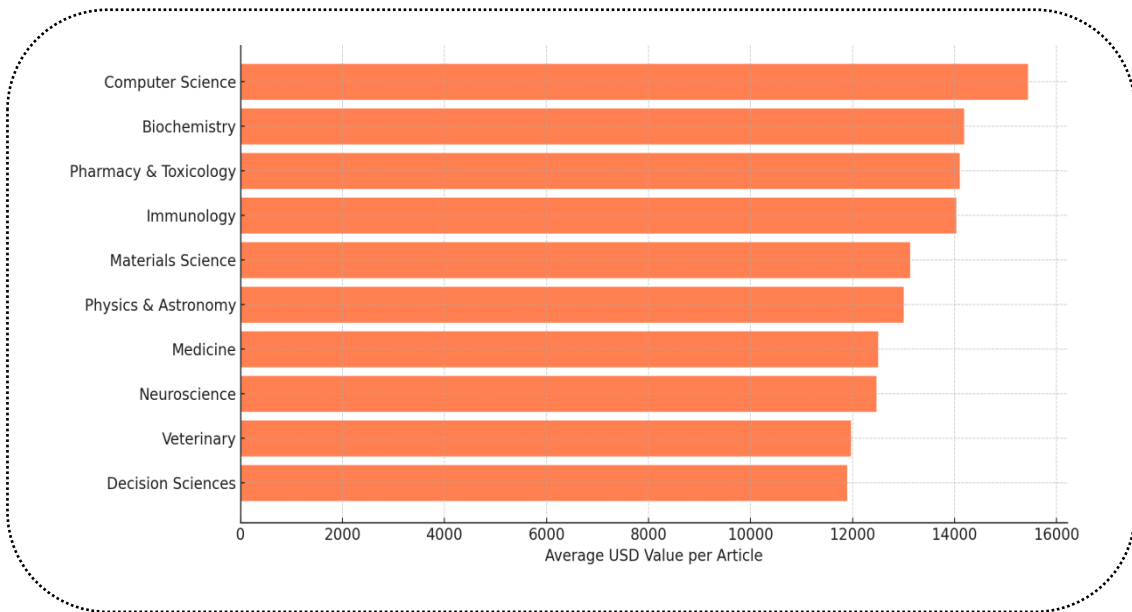
شکل ۱. توزیع ارزش دلاری نشریات علمی ایران به تفکیک حوزه‌های علمی بر اساس داده‌های پایگاه Scimago Journal & Country Rank (SJR)، آگوست ۲۰۲۵ (Scimago, 2025)

وجود این عدم همخوانی و پراکندگی کمیت-ارزش در مقالات حوزه‌های گوناگون به صورت اجمالی در شکل ۲ نیز قابل مشاهده است:

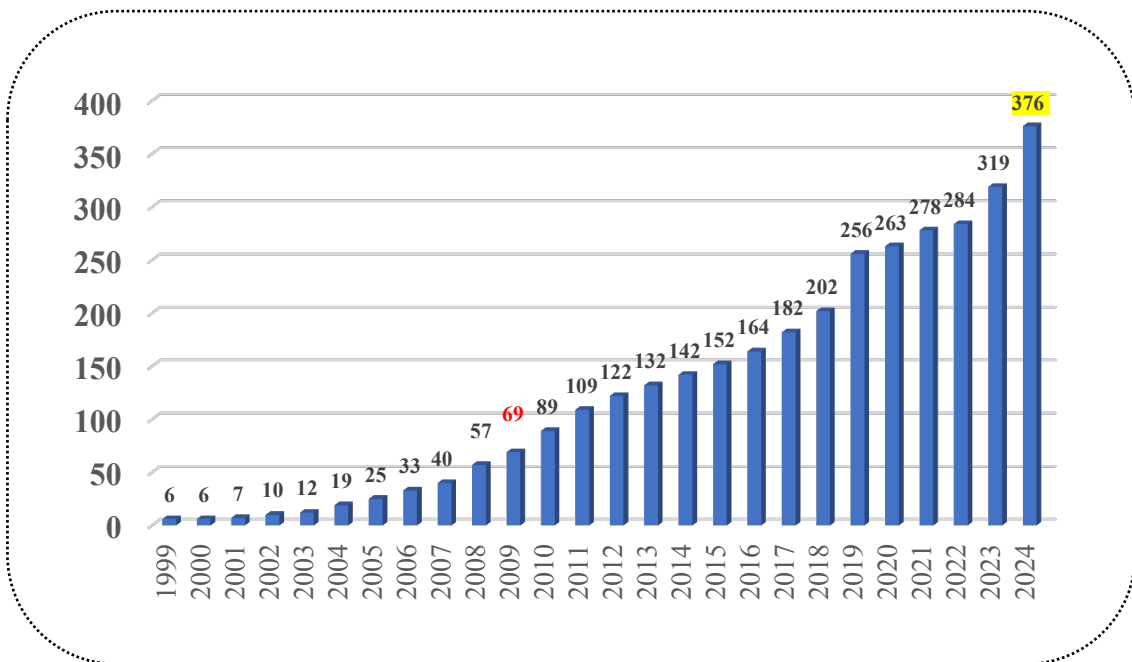
شکل ۲. مقایسه تعداد مقالات و ارزش دلاری نشریات علمی ایران در حوزه‌های مختلف بر اساس داده‌های پایگاه Scimago Journal & Country Rank (SJR)، آگوست ۲۰۲۵ (Scimago, 2025)

از منظر میانگین ارزش دلاری هر مقاله، حوزه‌هایی مانند بیوشیمی، داروسازی و ایمونولوژی پیشرو هستند. این امر نشان می‌دهد که کیفیت نشریه، نوع نمایه‌سازی، میزان مشارکت‌های بین‌المللی و ماهیت حوزه تخصصی نقش تعیین‌کننده‌ای در درآمدزایی ایفا می‌کنند. همچنین، پنج حوزه نخست بیش از ۷۰ درصد از ارزش کل را تشکیل می‌دهند؛ این تمرکز فرصتی برای بهینه‌سازی سرمایه‌گذاری و تهدیدی برای نادیده گرفتن حوزه‌های بالقوه است (شکل ۳).

شکل ۳. بازده اقتصادی نشریات علمی ایران در حوزه‌های مختلف بر اساس میانگین ارزش دلار هر مقاله (Scimago, 2025)

نتیجه توصیفی جایگاه ایران. با وجود عملکرد کمی قابل قبول در برخی حوزه‌ها، از منظر درآمدزایی علمی و نقش آفرینی در زنجیره جهانی دانش، فاصله‌ای معنادار میان ایران و کشورهای پیشرو مشاهده می‌شود؛ به‌ویژه آن‌که با وجود نمایه شدن بیش از ۳۷۰ نشریه ایرانی در پایگاه اسکوپوس، سطح مشارکت بین‌المللی در محتوای این نشریات همچنان محدود است و بخش عمده مقالات از نویسندگان داخلی دریافت می‌شود (شکل ۴).

شکل ۴. تعداد و توزیع نشریات علمی ایران نمایه‌شده در پایگاه اسکوپوس بر اساس داده‌های Scimago (Scimago, 2025)

افزایش سهم نویسندگان بین‌المللی (به‌ویژه از کشورهای هدف دیپلماسی منطقه‌ای و دارای پیوندهای فرهنگی-زبانی)، تدوین سیاست‌های تشویقی برای مقالات مشترک، تسهیلات زبانی-ساختاری در سامانه‌ها و داوری بین‌المللی می‌تواند اعتبار شبکه‌های علمی و دیپلماسی علمی را ارتقا دهد (Pooley, 2021; Souza, 2024).

در نهایت، برآوردها نشان می‌دهد ارزش دلاری نشریات ایرانی حدود ۲۰۰ میلیون دلار است، رقمی که تنها معادل ۰.۳ درصد از ارزش دلاری کل نشریات علمی جهان (حدود ۵۳ میلیارد دلار) به شمار می‌رود. این در حالی است که سهم ایران از تولید علم جهانی ۱.۲ درصد برآورده می‌شود. این شکاف بیانگر عقب‌ماندگی تقریباً هفت برابری ایران در بهره‌مندی از ارزش اقتصادی نشر بین‌المللی است. افزون بر این به سبب محدودیت‌های ساختاری و نهادی، حتی منافع بالقوه همین ۲۰۰ میلیون دلار نیز به‌طور کامل محقق نمی‌شود. این شواهد، جایگاه کنونی ایران در اقتصاد جهانی دانش را تبیین کرده و ضرورت انجام اصلاحات بنیادین در نظام نشر علمی کشور را برجسته می‌سازد.

پاسخ به پرسش دوم پژوهش. چه شکاف‌هایی میان سهم تولید علم ایران و بهره‌مندی آن از اقتصاد جهانی نشر وجود دارد؟

تحلیل داده‌ها نشان می‌دهد میان جایگاه کمی ایران در تولید علم و میزان بهره‌مندی آن از اقتصاد جهانی نشر، شکافی معنادار و چندبعدی وجود دارد. ارزش دلاری نشریات ایرانی نمایه شده در پایگاه اسکوپوس حدود ۲۰۰ میلیون دلار برآورد می‌شود، درحالی‌که ارزش کل بازار جهانی مجلات علمی حدود ۵۳ میلیارد دلار است. به‌بیان‌دیگر، سهم ایران تنها ۰.۳ درصد از اقتصاد جهانی نشر را تشکیل می‌دهد، درحالی‌که سهم آن از تولید علم جهانی حدود ۲.۱ درصد است. این نسبت، نشان‌دهنده عقب‌ماندگی حدود هفت برابری ایران در بهره‌مندی اقتصادی از نظام نشر بین‌المللی است. افزون بر این، به دلیل محدودیت‌های ساختاری و نهادی، منافع واقعی حاصل از همین ۲۰۰ میلیون دلار نیز کمتر از ظرفیت بالقوه محقق می‌شود.

این شکاف را می‌توان در سه سطح اصلی تحلیل کرد. نخست، در بُعد نهادی و مالی، فقدان چارچوب‌های شفاف برای پرداخت و دریافت ارزی هزینه پردازش مقالات (APC)، محدودیت‌های بانکی و نبود سازوکار استاندارد برای تراکنش‌های بین‌المللی، مانع از شکل‌گیری مدل‌های درآمدی پایدار برای نشریات ایرانی شده است. اتکای صرف به حمایت‌های مقطعی دانشگاهی و دولتی، امکان برنامه‌ریزی راهبردی و بلندمدت را از مجلات سلب کرده است (Domingo, 2024; Pooley, 2021; Simard et al., 2021).

دوم، از منظر جایگاه علمی و نمایه‌سازی، بخش قابل توجهی از نشریات ایرانی در چارک‌های پایین‌تر نظام‌های رتبه‌بندی قرار دارند و نرخ استناد بین‌المللی آن‌ها کمتر از میانگین جهانی است. ضعف در استقرار استانداردهای فنی مانند DOI، ORCID، XML استاندارد، Crossref و Altmetrics نیز سبب کاهش مرئیت و ارزش افزوده اقتصادی می‌شود (Domingo, 2024; Pourret, 2021). سوم، در بُعد بین‌المللی‌سازی، سهم نویسندگان و داوران خارجی در نشریات ایرانی پایین است و شبکه‌های همکاری علمی محدود باقی‌مانده‌اند؛ بنابراین، بازار تقاضای بین‌المللی برای انتشار در این مجلات کوچک و ناپایدار است (Souza, Pooley, 2021; 2024).

از منظر علم‌سنجی، رابطه‌ای مستقیم میان شاخص‌های تأثیرگذاری علمی و بازده اقتصادی نشریات وجود دارد. مجلاتی که از نظر شاخص‌های استنادی و رتبه SJR عملکرد بهتری دارند، قادرند نویسندگان بین‌المللی بیشتری جذب کرده، هزینه پردازش مقاله بالاتری دریافت کنند و به چرخه خود تقویت‌کننده کیفیت و درآمد وارد شوند (Beasley, 2016; Budzinski et al., 2020). در مقابل، نشریات با شاخص‌های پایین‌تر در دام کم‌مرئیتی، کاهش تقاضا و

ضعف اقتصادی گرفتار می‌شوند.

توزیع ارزش اقتصادی نشریات ایرانی در حوزه‌های علمی مختلف نیز نابرابر است. بر اساس داده‌های پایگاه سایمگو، حوزه پزشکی با بیش از ۸۰۷۶ مقاله و ارزشی بالغ بر ۱۰۰ میلیون دلار، حدود ۵۱.۵ درصد از کل ارزش دلاری نشریات ایران را به خود اختصاص داده است. پس‌از آن، حوزه مهندسی با حدود ۲۶ میلیون دلار و حوزه سلامت با ۱۵ میلیون دلار در رتبه‌های بعدی قرار دارند (شکل ۱ و جدول ۱). در مقابل، برخی حوزه‌ها با وجود تولید مقاله بالا، بازده اقتصادی پایینی دارند. برای نمونه، حوزه کشاورزی با بیش از ۲۰۲۸ مقاله تنها ۱۸ میلیون دلار ارزش اقتصادی ایجاد کرده است. درحالی‌که حوزه داروسازی با ۱۱۵۵ مقاله حدود ۱۶ میلیون دلار ارزش داشته است (شکل ۲). این تفاوت‌ها، ناشی از اختلاف در مدل‌های نشر، میزان نمایه‌سازی بین‌المللی و سطح مشارکت نویسندگان خارجی است. همچنین، برخی حوزه‌ها مانند داروسازی و بیوشیمی، با وجود تعداد اندک نشریه (کمتر از ۲۵ عنوان)، بازده اقتصادی بالایی داشته‌اند؛ درحالی‌که حوزه‌هایی نظیر اقتصاد با دو نشریه و کمتر از ۷۰۰ هزار دلار ارزش اقتصادی، سهم ناچیزی دارند (شکل ۳).

در مجموع، می‌توان گفت با وجود بیش از ۳۷۰ نشریه نمایه‌شده ایران در پایگاه اسکوپوس (شکل ۴)، عواملی همچون مشارکت اندک بین‌المللی در تألیف و داوری، ضعف در زیرساخت‌های استاندارد نشر و محدودیت‌های ارزی در دریافت هزینه پردازش مقاله، مانع از رشد متناسب سهم اقتصادی ایران با سهم تولید علمی آن شده است (Domingo, 2024; Pooley, 2021; Simard et al., 2021; Souza, 2024).

پاسخ به پرسش سوم پژوهش. چه عوامل نهادی، فناورانه و ساختاری مانع ارتقای بین‌المللی نشریات علمی ایران شده‌اند؟

موانع موجود در مسیر ارتقای بین‌المللی نشریات علمی ایران را می‌توان در شش محور اصلی طبقه‌بندی کرد. نخست، در بُعد نهادی و مالی، نشریات ایرانی با محدودیت‌های جدی در دریافت هزینه پردازش مقاله از نویسندگان خارجی مواجه‌اند. نبود مسیرهای رسمی برای پرداخت ارزی و تحریم‌های بانکی سبب شده است این نشریات نتوانند از مدل‌های متداول اقتصاد نشر در جهان بهره‌مند شوند (Domingo, 2024; Pooley, 2021; Simard, 2021). این مسئله، در کنار وابستگی به حمایت‌های موقتی دانشگاه‌ها، مانع شکل‌گیری استقلال مالی و پایداری اقتصادی نشریات شده است. دوم، ضعف در زیرساخت‌های فناورانه و استانداردسازی فنی از دیگر موانع اساسی به شمار می‌رود. پیاده‌سازی ناقص سامانه‌های DOI، ORCID، XML استاندارد، Crossref و Altmetrics باعث می‌شود نشریات ایرانی جایگاه محدودی در نظام نمایه‌سازی بین‌المللی داشته باشند (Domingo, 2024; Pooley, 2021; Simard, 2021). افزون بر این، نبود پلتفرم ملی یکپارچه نشر نیز باعث پراکندگی سامانه‌ها و افت کارایی در فرایندهای داوری، تولید و انتشار مقالات انجامیده است.

سوم، ساختار سردبیری و داوری نشریات از نظر تنوع بین‌المللی ناکافی است. حضور اندک داوران و اعضای هیئت تحریریه خارجی، ناهمسانی و زمان‌بر بودن فرایند داوری و فقدان آموزش حرفه‌ای داوران، موجب کاهش اعتماد و تمایل نویسندگان بین‌المللی به انتشار آثار خود در مجلات ایرانی شده است (Pooley, 2021; Souza, 2024). چهارم، چالش‌های زبانی و کیفی نیز به‌ویژه در نگارش مقالات و ویرایش تخصصی قابل توجه است. ضعف در ویرایش علمی و زبان انگلیسی بسیاری از نشریات، از جمله موانع اصلی نمایه‌سازی در پایگاه‌های بین‌المللی مانند اسکوپوس و وب‌آوساینس است (Jain et al., 2021).

پنجم، کمبود داده‌های علم‌سنجی و ضعف در تحلیل‌های مبتنی بر شواهد، امکان تصمیم‌گیری مؤثر را محدود کرده است. بسیاری از مدیران نشریات به ابزارهایی نظیر Scopus Analytics یا InCites دسترسی ندارند، در حالی که ناشران جهانی از روش‌های داده‌کاوی و یادگیری ماشینی برای پیش‌بینی روندهای پژوهشی استفاده می‌کنند (Wood et al., 2021; Halevi & Walsh, 2021).

در نهایت، نشریات ایرانی در محیط رقابتی نابرابر با ناشران بزرگ بین‌المللی مانند Elsevier، Springer Nature، Wiley و Taylor & Francis فعالیت می‌کنند. این ناشران با در اختیار داشتن شبکه‌های توزیع جهانی، برندهای معتبر و قراردادهای اشتراک چندساله، بخش عمده بازار جهانی نشر را در اختیار دارند (Budzinski et al., 2020; Ghamandi, 2018). در نتیجه، نشریات ایرانی حتی در صورت نمایه شدن نیز به‌سختی در ویرتین جهانی علم دیده می‌شوند. ترکیب این موانع نهادی، فناورانه، زبانی و رقابتی، سبب شده است که نشریات علمی ایران با وجود رشد کمی چشمگیر، از نظر مرئیت، میزان استناد و سهم اقتصادی در سطحی پایین‌تر از ظرفیت علمی کشور قرار گیرند. به بیان دیگر، چرخه‌ی علمی «ضعف زیرساختی → مرئیت پایین → کاهش مشارکت بین‌المللی → درآمد کمتر» موجب تثبیت جایگاه حاشیه‌ای نشریات در نظام نشر جهانی می‌شود. عبور از این وضعیت، مستلزم بازطراحی بنیادین ساختارهای مالی، فناورانه و سیاست‌گذاری علمی کشور است.

پاسخ به پرسش چهارم پژوهش. الگوهای موفق جهانی در حوزه اقتصاد نشر و دیپلماسی علمی چه درس‌هایی برای نشریات علمی ایران دارند؟

بررسی الگوهای موفق جهانی در حوزه اقتصاد نشر و دیپلماسی علمی نشان می‌دهد کشورهای همچون هلند، آلمان و چین توانسته‌اند از طریق توسعه و بین‌المللی‌سازی نشریات علمی خود به قدرت‌های علمی و اقتصادی در حوزه نشر تبدیل شوند. هلند به عنوان یکی از کشورهای پیشرو در سیاست‌های دسترسی آزاد، از طریق مذاکرات گسترده با ناشران بین‌المللی و تدوین چارچوب‌های شفاف برای انتشار مقالات به صورت دسترسی آزاد، موفق شده است هزینه‌های انتشار را کنترل کرده و جایگاه علمی خود را در اروپا تثبیت کند (Pandita & Singh, 2023). آلمان نیز با اجرای ابتکار Projekt DEAL، توافق‌های راهبردی با ناشران بزرگ بین‌المللی برقرار کرده است که بر اساس آن پژوهشگران آلمانی بدون پرداخت مستقیم هزینه انتشار قادر به چاپ مقاله در نشریات معتبر جهانی هستند و هزینه‌ها از محل قراردادهای ملی تأمین می‌شود (Domingo, 2024). چین نیز با سرمایه‌گذاری گسترده در زیرساخت‌های علمی، حمایت از نشریات داخلی و ترغیب پژوهشگران به انتشار در نشریات با ضریب تأثیر بالا، سهم خود را در تولید علم جهانی به‌طور چشمگیری افزایش داده است (Pattinson & Currie, 2025).

وجه مشترک در میان این کشورها، همسویی سیاست‌گذاری علمی با راهبردهای اقتصاد نشر است. این کشورها نشریات علمی را نه تنها به عنوان بستری برای نشر دانش، بلکه به منزله زیرساختی اقتصادی و دیپلماتیک در نظر گرفته‌اند. آن‌ها با استانداردسازی فرایندهای داوری، بین‌المللی‌سازی هیئت تحریریه، نمایه‌سازی در پایگاه‌های معتبر و شفاف‌سازی سیاست‌های انتشار، نشریات خود را به برندهای علمی تبدیل کرده‌اند که هم نقش اقتصادی دارند و هم ابزار دیپلماسی علمی محسوب می‌شوند (Guedes 2025; Simard et al., 2021).

از نظر مدل‌های اقتصادی، تجربه جهانی نشان می‌دهد که سه الگوی عمده برای تأمین مالی نشریات علمی وجود دارد: مدل دسترسی باز، مدل اشتراکی و مدل ترکیبی. در مدل دسترسی باز، محتوای علمی برای همه آزاد است و هزینه‌ها از طریق پرداخت هزینه پردازش مقاله توسط نویسندگان یا حامیان پژوهشی تأمین می‌شود (Jain et al.,

Pourret, 2021; 2021). این مدل در کنار گسترش عدالت علمی، به توسعه نشر آزاد دانش کمک کرده است؛ هرچند هزینه‌های بالای پردازش مقاله در برخی مجلات، نابرابری میان پژوهشگران کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه را تشدید کرده است (Ellers et al., 2017). در مقابل، مدل اشتراکی همچنان برای ناشران بزرگ سودآور است، اما از منظر عدالت در دسترسی به دانش مورد انتقاد قرار دارد (Wood et al., 2021). مدل ترکیبی نیز با ادغام دو الگوی پیشین، اگرچه انعطاف‌پذیری بیشتری دارد، ولی به دلیل تحمیل هزینه‌های دوگانه به نویسندگان و مؤسسات علمی، از سوی بسیاری از پژوهشگران مورد نقد قرار گرفته است (Pooley, 2021).

کشورهای موفق در حوزه اقتصاد نشر با تمرکز بر حمایت‌های دولتی، نهادسازی اقتصادی و ایجاد چارچوب‌های مشارکتی، توانسته‌اند میان حفظ دسترسی آزاد به علم و پایداری مالی تعادل برقرار کنند. برای مثال، دولت‌های آلمان و هلند با بهره‌گیری از قراردادهای ملی، هزینه‌های انتشار را تقبل کرده‌اند تا پژوهشگران بدون دغدغه مالی بتوانند آثار خود را در نشریات معتبر منتشر کنند. این رویکرد نه تنها به افزایش نرخ استناد و دیده شدن مقالات انجامیده، بلکه جایگاه علمی این کشورها را در سطح بین‌المللی نیز ارتقا داده است (Domingo, 2024).

از منظر دیپلماسی علمی، تجربه کشورهای پیشرو نشان می‌دهد که نشریات علمی فراتر از رسانه‌های علمی، ابزاری مؤثر برای تقویت همکاری‌های بین‌المللی و ارتقای وجهه علمی کشورها به شمار می‌آیند. بسیاری از نشریات معتبر جهان از طریق انتشار ویژه‌نامه‌های مشترک میان دانشگاه‌ها و انجمن‌های علمی کشورهای مختلف، زمینه تعاملات علمی فرامرزی را فراهم کرده‌اند (Halevi & Walsh, 2021). این ویژه‌نامه‌ها معمولاً بر موضوعات جهانی نظیر تغییرات اقلیمی، سلامت عمومی، انرژی‌های نو و فناوری‌های نوظهور تمرکز دارند و از این طریق به افزایش نرخ استناد، جذب نویسندگان بین‌المللی و ارتقای شاخص‌های علم‌سنجی کمک می‌کنند (Guedes, 2025; Pandita & Singh, 2023).

یکی دیگر از ویژگی‌های مشترک این کشورها، سرمایه‌گذاری گسترده در فناوری‌های نوین نشر است. استفاده از سامانه‌های مدیریت یکپارچه، تخصیص شناسه‌های DOI و ORCID، تولید فایل‌های XML استاندارد برای نمایه‌سازی در پایگاه‌هایی چون اسکوپوس و PubMed و بهره‌گیری از ابزارهای مانند CrossRef و Altmetrics به شفافیت و تسریع فرایند داوری و انتشار انجامیده است (Domingo, 2024; Pourret, 2021). افزون بر این، به‌کارگیری هوش مصنوعی در غربال‌گری، ارزیابی اولیه مقالات، تشخیص شباهت‌ها و تحلیل روندهای پژوهشی، در بسیاری از نشریات بین‌المللی موجب ارتقای کیفیت و بهره‌وری شده است (Halevi Pattinson & Currie, 2025; & Walsh, 2021).

علاوه بر این، همکاری با انجمن‌های علمی بین‌المللی نیز یکی از ارکان مهم موفقیت در جهانی‌سازی نشریات به شمار می‌رود. این انجمن‌ها نقش مهمی در استانداردسازی علمی، آموزش ویراستاران و گسترش شبکه‌های تخصصی ایفا می‌کنند و حضور آن‌ها در ترکیب هیئت تحریریه و فرایند داوری نشریات، اعتبار علمی نشریه را افزایش می‌دهد (Jain et al., 2021; Guedes, 2025).

سیاست‌گذاری‌های حمایتی دولت‌ها در کشورهای پیشرو نشان می‌دهد که توسعه نشریات علمی در سطح جهانی بدون پشتوانه‌ی نهادی و حمایت مالی هدفمند امکان‌پذیر نیست. دولت‌ها در این کشورها نشریات را بخشی از قدرت نرم علمی خود تلقی کرده و بودجه مشخص برای ارتقای آن‌ها در سطح بین‌المللی اختصاص می‌دهند. این رویکرد سبب شده است که نشریات علمی به ابزارهای مؤثر در دیپلماسی علمی، برند ملی و تولید ثروت دانشی تبدیل شوند (Halevi & Walsh, 2021; Sohani et al., 2024).

بنابراین، درس اصلی برای نشریات علمی ایران آن است که جهانی سازی در حوزه نشر صرفاً با افزایش تعداد مجلات یا مقالات محقق نمی شود، بلکه مستلزم پیوند نظام مند میان علم، اقتصاد و دیپلماسی است. کشورهای موفق خواهند بود که نشریات علمی را به مثابه نهادی راهبردی و اقتصادی تلقی کرده و برای آن‌ها زیرساخت فناورانه، مدل اقتصادی پایدار و شبکه بین‌المللی معتبر فراهم کنند.

پاسخ به پرسش پنجم پژوهش. چه راهبردهایی می‌توانند به بهبود جایگاه علمی، اقتصادی و بین‌المللی نشریات علمی ایران کمک کنند؟

برای ارتقای جایگاه نشریات علمی ایران در زنجیره جهانی ارزش دانش، مجموعه‌ای از راهبردهای علمی، فناورانه، نهادی و سیاستی باید به صورت هم‌افزا طراحی و اجرا شود. نخستین گام در این مسیر، بین‌المللی سازی ساختار هیئت تحریریه نشریات علمی است. یکی از ضعف‌های اساسی در اغلب نشریات ایرانی، حضور محدود یا صرفاً نمادین اعضای خارجی در ترکیب هیئت تحریریه است، در حالی که در نشریات معتبر بین‌المللی، معمولاً بیش از نیمی از اعضا، از کشورهای مختلف انتخاب می‌شوند. این تنوع جغرافیایی و علمی نقش مهمی در جلب اعتماد جامعه علمی جهانی و ارتقای نمایه‌سازی نشریات به شمار می‌رود (Pattinson & Currie, 2025). در ایران، بیشتر سردبیران و اعضای هیئت تحریریه از یک یا چند مؤسسه داخلی انتخاب می‌شوند که این امر به ایجاد حلقه‌های بسته مدیریتی، تکرار موضوعات و محدودیت در جذب نویسندگان بین‌المللی می‌انجامد. دعوت از پژوهشگران برجسته بین‌المللی به‌ویژه از کشورهایی که در مؤسسات نمایه‌شده فعالیت دارند، می‌تواند کیفیت علمی و اعتبار نشریات ایرانی را افزایش دهد (Souza, 2024). در این مسیر، استفاده از ظرفیت نخبگان ایرانی مقیم خارج از کشور و ارائه مشوق‌های حرفه‌ای و مالی به آن‌ها نیز اهمیت ویژه‌ای دارد.

گام دوم، تقویت پایداری مالی نشریات علمی از طریق توسعه مدل‌های درآمدی متنوع است. در نظام بین‌المللی، رایج‌ترین مدل اقتصادی نشریات، دریافت هزینه پردازش مقاله است که از سوی نویسندگان یا حامیان علمی پرداخت می‌شود. بسیاری از نشریات بین‌المللی از محل این درآمد، علاوه بر پوشش هزینه‌های داوری و ویراستاری، امکان سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها و جذب داوران متخصص را نیز فراهم می‌کنند (Beasley, 2016; Budzinski et al., 2020). اجرای این مدل در ایران مستلزم ایجاد بسترهای حقوقی برای پرداخت‌های ارزی، حساب‌های بین‌المللی و سامانه‌های پرداخت دیجیتال منطبق با استانداردهای جهانی است. علاوه بر این، مدل‌های درآمدی دیگری نیز در سطح جهان وجود دارند که می‌تواند مورد الگوبرداری قرار گیرد، مانند مشارکت در پروژه‌های مشترک با دانشگاه‌های خارجی، انتشار ویژه‌نامه‌های موضوعی با حمایت نهادهای علمی جهانی، دریافت حمایت مالی از مؤسسات بین‌المللی یا ارائه خدمات ترجمه و ویراستاری به نویسندگان خارجی (Pooley, 2021; Wood et al., 2021). طراحی مدل‌های ترکیبی که شامل دریافت درآمد از نویسنده، حامی پژوهش و کاربر نهایی باشد، می‌تواند پایداری اقتصادی نشریات را تضمین کند.

در کنار اصلاح ساختار مالی، تحول فناورانه نیز ضرورتی انکارناپذیر است. در دنیای امروز، توسعه نشر علمی بدون بهره‌گیری از فناوری‌های نوین و زیرساخت‌های دیجیتال پیشرفته ممکن نیست. استفاده از پلتفرم‌های نشر باز، سامانه‌های مدیریت داوری، تولید خودکار خروجی‌های استاندارد XML برای پایگاه‌های بین‌المللی و تخصیص DOI و ORCID به هر مقاله، از الزامات بنیادی ارتقای نشریات به شمار می‌رود (Domingo, 2024; Pourret, 2021). افزون بر این، فناوری‌های نوظهوری مانند بلاک‌چین می‌توانند در شفافیت و اصالت مقالات نقش مؤثری داشته باشند؛

نشریات علمی ایران در زنجیره ارزش جهانی دانش: راهبردهای دیپلماسی علمی و رقابت‌پذیری اقتصادی

زیرا با ثبت غیرقابل تغییر داده‌ها، از سرقت علمی یا ویرایش‌های غیرمجاز جلوگیری می‌کنند. همچنین، بهره‌گیری از ابزارهای هوش مصنوعی برای غربالگری اولیه، شناسایی مشابهت‌ها، انتخاب داوران متناسب با حوزه تخصصی و تحلیل روندهای استنادی، سرعت و دقت فرایند نشر را به‌طور چشمگیری افزایش می‌دهد (Pandita & Singh, 2023; Halevi & Walsh, 2021).

راهبرد مهم دیگر، توسعه همکاری‌های بین‌المللی از طریق تعامل با انجمن‌ها و نهادهای علمی جهانی است. تجربه نشریات موفق نشان می‌دهد که پیوند ساختاری میان مجلات علمی و انجمن‌های تخصصی موجب افزایش کیفیت، اعتبار و نفوذ علمی می‌شوند. همکاری با این انجمن‌ها می‌تواند در زمینه‌هایی چون انتشار ویژه‌نامه‌های مشترک، داوری بین‌المللی، آموزش ویراستاران و تبادل تجربیات علمی صورت گیرد (Guedes, 2025; Jain et al., 2021). افزون بر این، حضور فعال در کنفرانس‌های علمی بین‌المللی و جذب اعضای تحریریه از کشورهای مختلف می‌تواند شبکه ارتباطی و ارجاعات بین‌المللی نشریات ایرانی را گسترش دهد (Souza, 2024).

حمایت سیاست‌گذارانه دولت از نشریات راهبردی نیز نقشی تعیین‌کننده در جهانی‌سازی آن‌ها دارد. در بسیاری از کشورها، دولت‌ها بخشی از بودجه علم و فناوری را به حمایت از نشریات علمی با پتانسیل جهانی اختصاص می‌دهند و آن‌ها را بازوهای دیپلماسی علمی و ابزار برندینگ علمی کشور تلقی می‌کنند (Halevi & Walsh, 2021; Sohani et al., 2024). در ایران نیز لازم است شورای راهبری ویژه‌ای با مشارکت وزارت علوم، وزارت بهداشت، معاونت علمی و انجمن‌های تخصصی برای هدایت برنامه جهانی‌سازی نشریات علمی تشکیل شود. حمایت‌های دولت می‌تواند شامل معافیت‌های مالیاتی برای درآمدهای ارزی، تسهیل پرداخت‌های بین‌المللی، ارائه زیرساخت‌های نشر دیجیتال و آموزش سردبیران باشد.

همچنین بر اساس «قانون حمایت از شرکت‌های دانش‌بنیان و تجاری‌سازی نوآوری‌ها»، پیشنهاد می‌شود مرکز نشر دانشگاهی و مؤسسه سمت با همکاری بخش خصوصی، اقدام به تأسیس شرکت‌های دانش‌بنیان انتشاراتی کنند. در این الگو، دولت می‌تواند با سهام‌داری محدود و نقش راهبری علمی، نظارت و هدایت را بر عهده گیرد، درحالی‌که سرمایه و نوآوری از سوی بخش خصوصی تأمین شود. چنین ساختاری با بهره‌گیری از فناوری‌های نوین نشر، استانداردهای بین‌المللی و شبکه‌های توزیع جهانی، زمینه‌ساز ورود نشریات علمی ایران به اقتصاد جهانی نشر خواهد شد.

درنهایت، تحقق راهبردهای فوق‌مستلزم هماهنگی میان فناوری، اقتصاد و سیاست‌گذاری علمی است. دستیابی به جایگاهی شایسته در زنجیره جهانی دانش تنها از مسیر تلفیق اقدامات فناورانه، ارتقای کیفیت علمی، توسعه تعاملات بین‌المللی و طراحی نظام حمایتی پایدار امکان‌پذیر خواهد بود. نشریات علمی ایران باید از نقش صرفاً اطلاع‌رسانی صرف فراتر رفته و به نهادهایی تبدیل شوند که هم تولیدکننده قدرت علمی باشند و هم منشأ درآمد. تعامل و اعتبار بین‌المللی. تحقق این چشم‌انداز می‌تواند زمینه‌ساز ارتقای جایگاه ایران در اقتصاد جهانی دانش و شکل‌گیری نظام نشر دانش‌بنیان و رقابت‌پذیر در سطح منطقه و جهان باشد.

پاسخ به پرسش ششم پژوهش. نقش هوش مصنوعی و سامانه‌های یکپارچه نشر در استانداردسازی و بین‌المللی‌سازی نشریات علمی ایران چیست؟

تحولات اخیر در حوزه هوش مصنوعی و یادگیری ماشینی، فرصت‌های نوینی را برای ارتقای استانداردها و افزایش بهره‌وری در فرایندهای نشر علمی فراهم آورده است. بهره‌گیری هوشمندانه از این فناوری‌ها، در صورتی‌که همراه با رعایت اصول اخلاق پژوهشی و استانداردهای بین‌المللی باشد، می‌تواند نقش چشمگیری در بهبود کیفیت،

سرعت و کارآمدی فرایندهای داوری و انتشار مقالات ایفا کند. در این چارچوب، هوش مصنوعی امروز نه تنها یک ابزار کمکی، بلکه به منزله یک «زیرساخت توانمندساز» برای جهانی سازی نشریات علمی شناخته می شود. این فناوری از طریق تحلیل زبان طبیعی، داده کاوی و پیش بینی روندهای پژوهشی، به مدیران اجرایی و سردبیران نشریات کمک می کند تا تصمیم های دقیق تر، سریع تر و مبتنی بر داده اتخاذ کنند.

یکی از مهم ترین کاربردهای هوش مصنوعی در نشر علمی، غربال گیری اولیه مقالات است. با استفاده از الگوریتم های پردازش زبان طبیعی، سیستم های هوشمند قادرند میزان مشابهت متون را شناسایی کرده و موارد احتمالی سرقت علمی را پیش از ورود به مرحله داوری انسانی تشخیص دهند. این امر، علاوه بر صرفه جویی در زمان و هزینه، موجب ارتقای شفافیت و سلامت علمی نیز می شود. از سوی دیگر، الگوریتم های یادگیری ماشین می توانند انطباق مقالات با دستورالعمل های نشریه، ساختار استاندارد نگارش و کیفیت زبان علمی را به صورت خودکار بررسی کرده و گزارش های دقیق در اختیار ویراستاران قرار دهند. چنین کارکردهایی، بار کاری سردبیران و داوران را کاهش داده و فرایند تصمیم گیری علمی را تسریع می کند.

از منظر دیگر، هوش مصنوعی در بهینه سازی فرایند داوری نیز نقشی بنیادین ایفا می کند. با بهره گیری از سامانه های تطبیق خودکار، مقالات بر اساس کلیدواژه ها، حوزه تخصصی و پیشینه پژوهشی داوران، به صورت هوشمند برای ارزیابی ارسال می شوند. این رویکرد نه تنها از تأخیر در فرایند داوری جلوگیری می کند، بلکه دقت در انتخاب داوران را افزایش داده و احتمال بروز تعارض منافع را کاهش می دهد. در بسیاری از نشریات بین المللی، الگوریتم های ارزیابی عملکرد داوران نیز برای سنجش کیفیت بازخوردها و میانگین زمان داوری به کار گرفته می شوند تا فرایند داوری علمی به طور مستمر بهبود یابد (Halevi & Walsh, 2021; Pandita & Singh, 2023).

در حوزه تحلیل محتوایی، هوش مصنوعی این امکان را برای مدیران نشریات فراهم می کند که با تحلیل کلان داده های استنادی و روندهای موضوعی، حوزه های نوظهور علم را شناسایی کنند. این قابلیت، برنامه ریزی برای انتشار ویژه نامه ها، دعوت از نویسندگان برجسته و تمرکز بر موضوعات راهبردی را تسهیل می کند. به ویژه در نشریات ایرانی که با محدودیت منابع انسانی مواجه اند، استفاده از مدل های پیش بینی مبتنی بر یادگیری ماشین می تواند ابزاری کارآمد برای مدیریت راهبردی محتوای علمی باشد.

باین حال، بهره گیری از هوش مصنوعی در نشر علمی مستلزم توجه جدی به اصول اخلاق پژوهشی است. نخست باید شفافیت در استفاده از ابزارهای هوش مصنوعی رعایت شود؛ بدین معنا که نشریه باید در سیاست های خود مشخص کند در کدام مراحل از ابزارهای هوش مصنوعی استفاده می کند. دوم، حفظ محرمانگی اطلاعات نویسندگان و داوران از اهمیت ویژه ای برخوردار است، زیرا داده های متنی و شخصی در این فرایند پردازش می شوند. همچنین، باید از بروز تبعیض الگوریتمی جلوگیری شود؛ به گونه ای که الگوریتم ها در ارزیابی مقالات بر اساس متغیرهایی نظیر ملیت، زبان یا وابستگی سازمانی پژوهشگران جهت گیری نداشته باشند. سومین اصل، رعایت مالکیت فکری و حقوق داده هاست؛ بدین معنا که مدل های هوش مصنوعی صرفاً باید با استفاده از داده های مجاز و دارای حق نشر آموزش داده شوند (Simard et al., 2021; Souza, 2024). رعایت این ملاحظات، نه تنها از منظر اخلاقی، بلکه برای حفظ اعتبار و پذیرش بین المللی نشریات علمی ایران ضروری است.

در کنار هوش مصنوعی، ایجاد یک پلتفرم ملی یکپارچه نشر علمی نیز برای استانداردسازی و بین المللی سازی نشریات کشور اهمیت بسزایی دارد. در حال حاضر، بسیاری از نشریات ایرانی از سامانه های متنوع و گاه غیراستاندارد

نشریات علمی ایران در زنجیره ارزش جهانی دانش: راهبردهای دیپلماسی علمی و رقابت‌پذیری اقتصادی

برای مدیریت فرایند داوری و انتشار استفاده می‌کنند. این پراکندگی، موجب اتلاف منابع، ناهماهنگی در تولید داده‌های علم‌سنجی و کاهش قابلیت نمایه‌سازی در پایگاه‌های معتبر شده است. طراحی یک پلتفرم ملی متمرکز با پشتیبانی از DOI، ORCID، CrossRef، Altmetrics و خروجی XML استاندارد می‌تواند ساختار نشر علمی کشور را متحول کند (Pattinson & Currie, 2025). چنین سامانه‌ای باید علاوه بر پشتیبانی فنی قوی، از مازول‌های تحلیلی هوشمند برای گزارش‌دهی، پیش‌شاخص‌های عملکرد و حتی پیش‌بینی روندهای نشر برخوردار باشد.

در این راستا، برگزاری دوره‌های آموزشی تخصصی برای سردبیران و مدیران اجرایی نشریات باهدف ارتقای توانمندی در استفاده از فناوری‌های نوین نیز ضروری است. ایجاد «مدرسه سردبیری و داوری علمی» با تمرکز بر آموزش استانداردهای بین‌المللی، اخلاق نشر و کاربرد فناوری در مدیریت نشریات می‌تواند به حرفه‌ای‌سازی هرچه بیشتر نشر علمی در ایران کمک کند. افزون بر این، تعیین نظام گواهی صلاحیت حرفه‌ای برای مدیران مسئول و سردبیران، مشابه الگوهای بین‌المللی، می‌تواند تضمین‌کننده کیفیت، شفافیت و پاسخ‌گویی در سطح ملی باشد.

در مجموع، تلفیق هوش مصنوعی با سامانه‌های یکپارچه نشر می‌تواند نقطه عطفی در مسیر جهانی‌سازی نشریات علمی ایران به شمار آید. این فناوری‌ها نه تنها فرایندهای داوری و ویرایش را استاندارد و شفاف می‌سازند، بلکه امکان بهره‌گیری از تحلیل‌های کلان‌داده برای تصمیم‌سازی‌های راهبردی را نیز فراهم می‌کنند. به بیان دیگر، آینده نشر علمی در ایران در گرو پذیرش این واقعیت است که فناوری، به‌ویژه هوش مصنوعی، دیگر ابزاری جانبی نیست، بلکه به «زیرساخت اصلی حکمرانی علمی» تبدیل شده است. استفاده مسئولانه از این فناوری‌ها، همراه با چارچوب‌های اخلاقی روشن و زیرساخت‌های بومی‌سازی‌شده، می‌تواند مسیر استانداردسازی، بین‌المللی‌سازی و ارتقای رقابت‌پذیری نشریات علمی ایران را در نظام جهانی علم هموار سازد.

پاسخ به پرسش هفتم پژوهش. راهبردهای سیاستی و نهادی برای پایداری مالی و تقویت دیپلماسی علمی در نشریات علمی ایران چیست؟

پایداری مالی و دیپلماسی علمی، دو مؤلفه بنیادین در حکمرانی نشر علمی و ارتقای جایگاه بین‌المللی نشریات علمی ایران به شمار می‌آیند. در واقع، بدون طراحی سیاست‌های نهادی شفاف و حمایت‌های ساختاری دولت، نمی‌توان انتظار داشت که نشریات علمی کشور توان رقابت با ناشران بین‌المللی را داشته باشند یا به جایگاهی اثرگذار در زنجیره ارزش جهانی دانش دست یابند. تجربه کشورهای هم‌چون آلمان، هلند و چین نشان می‌دهد که موفقیت در اقتصاد نشر و دیپلماسی علمی، حاصل هم‌افزایی میان سیاست‌گذاری ملی، سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های نشر و تعامل مؤثر با بخش خصوصی است (Domingo, 2024; Pattinson & Currie, 2025).

در ایران نیز برای دستیابی به چنین الگویی مستلزم ایجاد ساختارهای نهادی هماهنگ و متمرکز است. در حال حاضر، مسئولیت سیاست‌گذاری نشر علمی میان نهادهای متعددی از جمله وزارت علوم، وزارت بهداشت، معاونت علمی و مراکز اطلاع‌رسانی تقسیم شده است؛ امری که به تداخل تصمیم‌گیری، موازی‌کاری، و ضعف در تخصیص بهینه منابع انجامیده است. در این چارچوب، تشکیل «شورای راهبری ملی نشر علمی» با مشارکت نمایندگان نهادهای کلیدی، دانشگاه‌ها و بخش خصوصی می‌تواند به هم‌راستایی سیاست‌ها و تدوین نقشه راه ملی برای بین‌المللی‌سازی نشریات بینجامد. این شورا باید مأموریت داشته باشد تا استانداردهای ملی نشر، چارچوب‌های ارزی و نظام رتبه‌بندی اقتصادی نشریات را طراحی کرده و بر اجرای آن‌ها نظارت نماید.

از منظر سیاست‌های مالی، حمایت هدفمند دولت از نشریات راهبردی باید جایگزین حمایت‌های پراکنده و غیر

شفاف فعلی شود. تجربه کشورهای پیشرو نشان می‌دهد که حمایت مالی مؤثر زمانی تحقق می‌یابد که مبتنی بر شاخص‌های عملکردی نظیر نرخ استناد، کیفیت داوری، میزان مشارکت بین‌المللی و پایداری اقتصادی باشد (Guedes, 2025; Halevi & Walsh, 2021). بر این اساس، پیشنهاد می‌شود سازوکاری برای تخصیص «پارانه رقابتی نشر علمی» طراحی شود تا نشریاتی که در مسیر بین‌المللی‌سازی گام‌های مؤثر برداشته‌اند، از حمایت مالی و فنی بیشتری برخوردار شوند. این مدل، علاوه بر تشویق به بهبود عملکرد، موجب افزایش شفافیت و کارایی منابع عمومی نیز خواهد شد.

در بُعد حقوقی، یکی از الزامات پایداری مالی، فراهم‌سازی بستر قانونی برای دریافت و پرداخت‌های بین‌المللی است. در حال حاضر، محدودیت‌های بانکی و نبود سامانه‌های پرداخت ارزی، مانعی اساسی در برابر جذب درآمد از نویسندگان خارجی یا مؤسسات علمی بین‌المللی است (Poorley, 2021; Simard et al., 2021). از این‌رو، ضروری است بانک مرکزی و وزارت امور اقتصادی و دارایی، با همکاری وزارت علوم و وزارت ارتباطات، امکان ایجاد حساب‌های ارزی اختصاصی و سامانه‌های پرداخت امن بین‌المللی برای نشریات علمی را فراهم کنند. این اقدام نه تنها زمینه جذب درآمدهای ارزی را مهیا می‌کند، بلکه موجب شفاف‌سازی مالی و افزایش اعتماد نویسندگان خارجی نیز خواهد شد.

از منظر سیاست‌گذاری توسعه‌ای، استفاده از ظرفیت شرکت‌های دانش‌بنیان در حوزه نشر علمی یکی از ابزارهای کلیدی برای تقویت استقلال اقتصادی نشریات است. بر اساس «قانون حمایت از شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان و تجاری‌سازی نوآوری‌ها»، پیشنهاد می‌شود نهادهایی همچون «مرکز نشر دانشگاهی» و «مؤسسه سمت» با مشارکت بخش خصوصی، اقدام به تأسیس شرکت‌های دانش‌بنیان انتشاراتی کنند. در این مدل، نهادهای حاکمیتی می‌توانند به میزان مشخصی سهام‌دار باشند و نقش راهبری علمی را ایفا کنند، در حالی که سرمایه‌گذاری، نوآوری و عملیات اجرایی توسط بخش خصوصی انجام می‌شود. چنین الگویی ضمن حفظ نظارت دولت، به جذب سرمایه‌های جدید و انتقال فناوری در حوزه نشر کمک می‌کند (Domingo, 2024; Sohani et al., 2024).

راهبرد دیگر، تدوین و اجرای «سیاست‌های تشویقی دیپلماسی علمی» برای نشریات ایرانی است. نشریاتی که در جذب نویسندگان، داوران و اعضای هیئت تحریریه بین‌المللی موفق‌تر عمل می‌کنند، باید از امتیازات و تسهیلات ویژه‌ای برخوردار شوند. این امتیازات می‌تواند شامل تخفیف در هزینه‌های نشر، اولویت در دریافت حمایت مالی یا تخصیص سهمیه ویژه در فرایند نمایه‌سازی بین‌المللی باشد. افزون بر این، لازم است سیاست‌های رسمی وزارت علوم برای تسهیل تعاملات بین‌المللی نشریات تنظیم شود؛ از جمله امکان عقد تفاهم‌نامه‌های مشترک با دانشگاه‌های خارجی، انتشار ویژه‌نامه‌های منطقه‌ای و ایجاد شبکه‌های علمی چندملیتی باشد (Guedes, 2025; Halevi & Walsh, 2021). پایداری مالی همچنین مستلزم شفاف‌سازی ساختار هزینه‌ها و منابع درآمدی نشریات است. هر نشریه باید دارای نظام گزارش‌دهی مالی سالانه باشد که در آن هزینه‌های داوری، ویرایش، نشر دیجیتال و درآمدهای حاصل از هزینه‌های پردازش مقاله یا حمایت‌های نهادی به‌صورت شفاف اعلام شود. چنین رویکردی افزون بر افزایش اعتماد جامعه علمی، بستر لازم برای ارزیابی‌های مستقل و سیاست‌گذاری مبتنی بر داده را فراهم می‌کند.

در بُعد دیپلماسی علمی، خروج نشریات ایرانی از رویکرد درون‌گرا و حضور فعال در رویدادهای بین‌المللی علم‌سنجی، همایش‌های نشر علمی و شبکه‌های جهانی انتشارات ضروری است. استفاده از ظرفیت دانش‌آموختگان ایرانی مقیم خارج از کشور به‌عنوان سفیران علمی، عضو هیئت تحریریه یا داوران بین‌المللی، می‌تواند ارتباطات علمی

نشریات علمی ایران در زنجیره ارزش جهانی دانش: راهبردهای دیپلماسی علمی و رقابت‌پذیری اقتصادی

ایران را در سطح جهانی گسترش دهد (Sohani et al., 2024; Souza, 2024). همچنین، مشارکت در طرح‌های بین‌المللی دسترسی آزاد و پروژه‌های مشترک با ناشران منطقه‌ای، افزون بر ارتقای اعتبار علمی نشریات ایرانی، به افزایش درآمدهای ارزی آن‌ها نیز کمک خواهد کرد.

در نهایت، تحقق پایداری مالی و تقویت دیپلماسی علمی در نشریات ایرانی مستلزم استقرار حکمرانی علمی هوشمند، مقررات شفاف و بهره‌گیری از سرمایه انسانی متخصص است. نشریات علمی باید به تدریج از وابستگی صرف به بودجه‌های دولتی فاصله بگیرند و با اتکا بر نوآوری فناورانه، مشارکت بین‌المللی و مدیریت اقتصادی حرفه‌ای، به نهادهایی خودکفا و رقابت‌پذیر در نظام جهانی نشر تبدیل شوند. چنین تحولی تنها از مسیر اصلاح ساختار نهادی، تدوین سیاست‌های تشویقی هدفمند و تقویت همکاری میان دولت، دانشگاه‌ها و بخش خصوصی امکان‌پذیر خواهد بود. در چنین چشم‌اندازی، نشریات علمی ایران نه صرفاً ابزار اطلاع‌رسانی، بلکه بازوهای مؤثر دیپلماسی علمی و مولد ثروت در اقتصاد دانش‌بنیان خواهند

بحث و نتیجه‌گیری

در دهه‌های اخیر، نشریات علمی از جایگاه صرفاً اطلاع‌رسانی فراتر رفته و به نهادهایی راهبردی در زنجیره ارزش جهانی دانش تبدیل شده‌اند. این نهادها علاوه بر نقش علمی، به ابزارهای مؤثر در اقتصاد دانش، دیپلماسی علمی و برندسازی ملی علم بدل شده‌اند. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که با وجود رشد کمی چشمگیر نشریات علمی ایران و نمایه‌سازی بیش از ۳۷۰ عنوان در پایگاه اسکوپوس، سهم کشور از ارزش دلاری اقتصاد نشر جهانی تنها ۰.۳ درصد است؛ در حالی که ایران حدود ۲.۱ درصد از تولید علم جهان را به خود اختصاص داده است. (Scimago, 2025) این اختلاف تقریباً هفت‌برابری، بیانگر شکافی قابل توجه میان ظرفیت علمی کشور و میزان بهره‌مندی اقتصادی از آن است. بررسی داده‌های پایگاه SJR تا آگوست ۲۰۲۵ نشان می‌دهد که بیشترین ارزش اقتصادی نشریات ایرانی در حوزه‌های پزشکی، مهندسی و سلامت متمرکز شده و این سه حوزه بیش از ۷۰ درصد ارزش دلاری کل نشریات را شامل می‌شود. این تمرکز بیانگر دو نکته کلیدی است: نخست، توان این حوزه‌ها در تولید دانش قابل فروش و اثرگذار در بازار جهانی علم. دوم، لزوم سیاست‌گذاری هدفمند برای بهره‌برداری اقتصادی از این حوزه‌ها از طریق بهبود کیفیت، جذب نویسندگان بین‌المللی و ارتقای ساختار نشر. از سوی دیگر، شکاف میان کمیت تولید و کیفیت نمایه‌سازی، همراه با محدودیت در دریافت درآمد ارزی (هزینه پردازش مقاله)، نشان می‌دهد که چالش‌های ساختاری، فناورانه و نهادی مانع از حضور مؤثر نشریات ایرانی در بازار جهانی نشر شده‌اند. نبود سازوکار شفاف برای پرداخت‌های ارزی، ضعف در به‌کارگیری استانداردهای بین‌المللی نشر (نظیر DOI، ORCID، XML، Crossref، Altmetrics) و محدودیت تعاملات بین‌المللی در ترکیب هیئت تحریریه و فرایند داوری، از مهم‌ترین عوامل این ناترازی به‌شمار می‌روند.

تحلیل تطبیقی تجربه کشورهای موفق همچون هلند، آلمان و چین نشان می‌دهد که موفقیت در اقتصاد جهانی نشر مستلزم تحقق سه مؤلفه کلیدی است:

۱. استانداردسازی فنی و کیفی نشریات
۲. ایجاد مدل‌های اقتصادی پایدار از طریق دریافت هزینه پردازش مقاله، حمایت‌های نهادی و انتشار مشترک
۳. به‌کارگیری دیپلماسی علمی فعال برای جذب نویسندگان، داوران و تقویت مشارکت‌های بین‌المللی

در ایران، با وجود فراهم بودن زیرساخت‌های مناسب، هنوز سیاست‌گذاری جامع، منسجم و هم‌افزا میان نهادهای متولی -از جمله وزارت علوم، بهداشت، معاونت علمی و فناوری، مرکز نشر دانشگاهی و سازمان سمت- شکل نگرفته است. بدون چنین هم‌افزایی نهادی، نشریات علمی ایران در رقابت نابرابر با ناشران بین‌المللی بزرگ مانند Elsevier و Springer Nature، صرفاً نقش حاشیه‌ای خواهند داشت.

برای عبور از این وضعیت، اتخاذ رویکرد ترکیبی مبتنی بر علم‌سنجی، فناوری و سیاست‌گذاری علمی ضروری است. در این راستا، سه محور راهبردی پیشنهاد می‌شود:

- محور نخست: ایجاد پلتفرم ملی یکپارچه نشر علمی با پشتیبانی از DOI، ORCID، XML استاندارد، Crossref، همراه با بهره‌گیری از ماژول‌های هوش مصنوعی برای تحلیل و پیش‌بینی روندهای نشر.
 - محور دوم: تدوین چارچوب‌های قانونی شفاف برای دریافت و انجام پرداخت‌های ارزی باهدف جذب نویسندگان خارجی و تأمین مالی پایدار نشریات.
 - محور سوم: بازطراحی ساختار هیئت تحریریه و داوری با مشارکت فعال اعضای بین‌المللی و استفاده هدفمند از ظرفیت دانش‌آموختگان ایرانی خارج از کشور به‌عنوان حلقه‌های ارتباطی علمی.
- در بُعد مدیریتی نیز ضروری است سردبیران و مدیران اجرایی نشریات از آموزش‌های حرفه‌ای در زمینه اقتصاد نشر و کاربرد هوش مصنوعی در فرایندهای داوری و ویراستاری بهره‌مند شوند. همچنین، توسعه شرکت‌های دانش‌بنیان انتشاراتی با مشارکت بخش خصوصی و نهادهای علمی می‌تواند مسیر پایداری مالی نشریات را هموار سازد.
- در نهایت، آینده نشر علمی ایران در گرو تغییر نگرش از تولید صرف مقاله به تولید ارزش است. نشریات علمی باید از نهادهایی مصرف‌کننده منابع به بازیگرانی فعال در خلق ثروت، اعتبار و ارتباطات علمی بین‌المللی تبدیل شوند. تحقق این هدف، مستلزم سیاست‌های هماهنگ، زیرساخت‌های فناورانه کارآمد و تعهد جمعی جامعه علمی کشور به رعایت استانداردهای جهانی نشر است. تنها در این صورت است که نشریات ایرانی می‌توانند سهم واقعی خود را در اقتصاد جهانی دانش بازبندند و به ابزارهای مؤثر دیپلماسی علمی و توسعه پایدار تبدیل شوند. با توجه به یافته‌های حاصل از این پژوهش، مجموعه راهکار اجرایی ارتقای جایگاه نشریات علمی ایران در زنجیره ارزش جهانی دانش، در جدول ۲ جمع‌بندی شده است.

جدول ۲. راهکار اجرایی ارتقای جایگاه نشریات علمی ایران در زنجیره ارزش جهانی دانش

حوزه اقدام	پیشنهاد کلیدی	راهکار اجرایی	راهبرد عملیاتی	قوانین و مقررات مورد نیاز	بستر سخت‌افزاری	بستر نرم‌افزاری	بستر مغزافزاری (سرمایه انسانی)
مدیریت و ساختار نشریه	بین‌المللی‌سازی هیئت تحریریه	جذب اعضای علمی خارجی با سابقه نشر بین‌المللی	تعیین حداقل ۵۰ درصد اعضا از خارج کشور	اصلاح آیین‌نامه ترکیب هیئت تحریریه	تجهیزات ارتباطی و ویدئوکنفرانس	پلتفرم‌های مدیریت سردبیری چندزبانه	آموزش زبان و مهارت‌های تعامل بین‌المللی
مدل‌های درآمدی	پیاده‌سازی مدل هزینه انتشار مقاله برای نویسندگان خارجی	تعریف ساختار شفاف دریافت هزینه انتشار	عقد قرارداد با بانک‌ها یا پلتفرم‌های پرداخت	مجوز رسمی برای دریافت و انتقال ارز	سیستم‌های پرداخت آنلاین ایمن	نرم‌افزار مدیریت تراکنش ارزی	آموزش مدیران مالی نشریه در امور بین‌المللی

ادامه جدول ۲. راهکار اجرایی ارتقای جایگاه نشریات علمی ایران در زنجیره ارزش جهانی دانش

حوزه اقدام	پیشنهاد کلیدی	راهکار اجرایی	راهبرد عملیاتی	قوانین و مقررات مورد نیاز	بستر سخت‌افزاری	بستر نرم‌افزاری (سرمايه انسانی)	بستر مغزافزاری
فناوری نشر	ارتقای سامانه‌های نشریه به OJS نسخه پیشرفته	مهاجرت کامل به پلتفرم‌های متن‌باز به‌روز	تولید خروجی XML استاندارد و DOI	الزام استانداردسازی در آیین‌نامه نشر	سرور اختصاصی امن	OJS, Crossref, ORCID	متخصصان IT آشنا با استانداردهای نشر علمی
بازاریابی و دیپلماسی علمی	برگزاری ویژه‌نامه‌های مشترک با دانشگاه‌های معتبر	انتخاب موضوعات جهانی و دعوت از نویسندگان بین‌المللی	انعقاد تفاهم‌نامه با انجمن‌های علمی جهانی	تسهیل‌گری وزارت خارجه و وزارت علوم	تجهیزات وینار و رویداد آنلاین	ابزار مدیریت کمپین و ایمیل مارکتینگ	مدیران بازاریابی علمی با تجربه بین‌المللی
هوش مصنوعی در نشر	استفاده از AI برای داوری و تحلیل روندها	غربال‌گری اولیه، پیش‌بینی موضوعات و پایش شاخص‌ها	استقرار الگوریتم‌های NLP و داده‌کاوی	چارچوب اخلاقی و مقررات استفاده از AI در نشر	پردازنده‌های قدرتمند و GPU	نرم‌افزارهای NLP و یادگیری ماشین	سردبیران و داوران آموزش دیده در AI
پشتیبانی سیاستی	ایجاد شورای ملی اقتصاد نشر	هماهنگی بین وزارت علوم، بهداشت و معاونت علمی	تدوین نقشه راه پنج‌ساله	تصویب قانون حمایت از نشریات با پتانسیل صادرات علمی	مرکز داده ملی	سیستم پایش و گزارش‌دهی	کارشناسان حقوقی و سیاست‌گذار حوزه نشر
توانمندسازی و ارتقای مهارت	تأسیس «مدرسه سردبیری و مدیرمسئولی»	ایجاد مرکز ملی آموزش مداوم سردبیران و مدیران مسئول نشریات	طراحی برنامه‌های آموزشی حضوری و مجازی، ارزیابی سالانه و ارائه گواهی صلاحیت	تصویب آیین‌نامه الزام گذراندن دوره‌ها در وزارت عتف	تجهیزات آموزشی و سامانه LMS	پلتفرم آموزش آنلاین و بانک محتوای آموزشی	مدرسان بین‌المللی و کارشناسان نشر علمی
صلاحیت حرفه‌ای	مشروط‌سازی انتصاب سردبیر و مدیرمسئول به اخذ مدرک معتبر	تعریف چارچوب گواهی‌نامه ملی صلاحیت سردبیری	تدوین دوره‌های تخصصی مشابه دوره‌های مربیگری ورزشی با آزمون پایان دوره	اصلاح آیین‌نامه ارزیابی و انتصاب مدیران مسئول و سردبیران	فضای آزمون و مراکز آموزشی	سامانه ثبت و تأیید گواهی‌ها	کمیته ملی ارزیابی صلاحیت‌ها
اقتصاد دسترسی آزاد (Open Access)	تعیین معیارهای شفاف برای هزینه پرداخت انتشار	تدوین دستورالعمل تعیین سقف هزینه بر اساس شاخص‌های کیفیت، ضریب تأثیر و هزینه واقعی تولید مقاله	تدوین دستورالعمل نشریات بر اساس رتبه SJR یا IF و تعیین بازه مجاز هزینه انتشار مقاله برای هر طبقه	تصویب دستورالعمل ملی تعیین و نظارت بر هزینه انتشار مقاله	زیرساخت پرداخت امن بین‌المللی	نرم‌افزار مدیریت تراکنش‌ها و فاکتورها	کارشناسان اقتصادی و مالی حوزه نشر

پیشنهادهای اجرایی پژوهش

نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که شکاف میان سهم ایران از تولید علم و میزان بهره‌مندی واقعی آن از اقتصاد جهانی نشر، حاصل مجموعه‌ای از ضعف‌های ساختاری، فناورانه، مدیریتی و سیاستی است. برای برون‌رفت از این وضعیت و ارتقای نشریات علمی کشور به سطح رقابت جهانی، مستلزم اتخاذ رویکردی جامع و هماهنگ در سطوح راهبردی، نهادی و عملیاتی است.

در گام نخست، ضروری است نگاه به نشریات علمی از فعالیتی صرفاً آکادمیک و درون دانشگاهی به نهادی علمی-اقتصادی-راهبردی تغییر یابد. در الگوی جدید، نشریات علمی نه تنها وسیله‌ای برای انتشار مقالات، بلکه ابزارهایی برای دیپلماسی علمی، تقویت برند علمی کشور، جذب منابع مالی بین‌المللی و توسعه بازار دانش محسوب می‌شوند. چنین رویکردی می‌تواند زمینه‌ساز تعریف نقش‌های جدید برای نشریات و افزایش پیوند میان تولید دانش و ارزش اقتصادی آن خواهد بود.

از منظر ساختاری، بازطراحی نظام مدیریتی نشریات، به‌ویژه ترکیب هیئت تحریریه و داوران، امری ضروری است تا نشریات ایرانی چهره‌ای بین‌المللی بیابند. در این راستا:

- حداقل ۳۰ تا ۵۰ درصد از اعضای هیئت تحریریه از میان پژوهشگران خارجی یا ایرانیان مقیم خارج انتخاب شوند.
- از نخبگان علمی خارج از کشور به‌عنوان «سفیران علمی» برای جذب نویسندگان و داوران بین‌المللی استفاده شود.
- ساختار داوری و زمان‌بندی ارزیابی مقالات استانداردسازی شود تا اعتماد علمی و سرعت انتشار افزایش یابد.
- اجرای این اقدامات، علاوه بر ارتقای اعتبار علمی نشریات، احتمال نمایه‌سازی آن‌ها در پایگاه‌های بین‌المللی را نیز افزایش خواهد داد.

در گام بعد، بهره‌گیری هدفمند از فناوری‌های نوین نشر علمی باید به‌عنوان یکی از ارکان کلیدی تحول نظام انتشارات علمی کشور مورد توجه قرار گیرد. در این زمینه:

- طراحی و پیاده‌سازی «پلتفرم ملی یکپارچه نشر علمی» با پشتیبانی از استانداردهای بین‌المللی (ORCID, DOI, XML, Crossref, Altmetrics) ضروری است.
- استفاده از ابزارهای هوش مصنوعی برای غربالگری اولیه مقالات، تشخیص مشابهت‌ها، تخصیص هوشمند داوران و تحلیل روندهای استنادی می‌تواند کیفیت و سرعت فرایند نشر را به‌طور چشمگیری ارتقا دهد.
- پلتفرم‌های نشر باید از زیرساخت‌های ابری، امنیت داده، چندزبانگی و ابزارهای تحلیلی علم‌سنجی پشتیبانی کنند تا زمینه اتصال پایدار نشریات ایرانی به شبکه‌های علمی جهانی فراهم شود.
- از نظر اقتصادی، لازم است نشریات علمی ایران به تدریج از وابستگی کامل به حمایت‌های دولتی فاصله گرفته و به سمت مدل‌های درآمدی متنوع و پایدار روی آورند. از جمله:

- دریافت قانونی و شفاف «هزینه پردازش مقاله» (APC) از نویسندگان خارجی در چارچوب ضوابط بین‌المللی.
 - انتشار ویژه‌نامه‌های مشترک با دانشگاه‌ها و انجمن‌های علمی معتبر جهان با محوریت موضوعات بین‌رشته‌ای.
 - فروش خدمات علمی نظیر ویراستاری، ترجمه و داده‌کاوی به مؤسسات پژوهشی و انتشارات بین‌المللی.
 - مشارکت در پروژه‌های علمی چندملیتی و استفاده از حمایت‌های مالی سازمان‌های منطقه‌ای و جهانی.
- تنوع‌بخشی به این مدل‌ها موجب تقویت استقلال مالی، افزایش رقابت‌پذیری و ارتقای جایگاه نشریات در بازار جهانی علم خواهد شد.

نشریات علمی ایران در زنجیره ارزش جهانی دانش: راهبردهای دیپلماسی علمی و رقابت‌پذیری اقتصادی

در بُعد سیاست‌گذاری، نقش دولت و نهادهای بالادستی -از جمله وزارت علوم، وزارت بهداشت، معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری، مرکز منطقه‌ای اطلاع‌رسانی علوم و فناوری و پایگاه‌هایی مانند ISC و SID- حیاتی و تعیین‌کننده است. در این راستا:

- تدوین چارچوب حقوقی مشخص برای دریافت و پرداخت‌های ارزی و تسهیل تراکنش‌های مالی بین‌المللی.
 - ایجاد برنامه ملی حمایت از نشریات دارای پتانسیل جهانی سازی با تخصیص تسهیلات و معافیت‌های مالیاتی.
 - برگزاری دوره‌های آموزشی حرفه‌ای برای سردبیران، داوران و مدیران نشریات در زمینه‌های اقتصاد نشر، اخلاق علمی و فناوری‌های جدید.
 - تدوین نقشه راه ملی جهانی سازی نشریات علمی ایران با تعیین اهداف کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت و تعریف شاخص‌های ارزیابی عملکرد.
- همچنین باید به عدالت علمی و حمایت از پژوهشگران داخلی توجه ویژه داشت. تمرکز صرف بر مقالات بین‌المللی نباید موجب حذف پژوهشگران جوان یا تضعیف حوزه‌های علمی بومی شود. در این زمینه:
- طراحی مدل‌های ترکیبی نشر-Open Access (اشتراکی) برای حفظ تعادل میان دسترسی و درآمد.
 - ارائه تخفیف یا معافیت از هزینه‌های انتشار برای پژوهشگران داخلی و کشورهای کم‌درآمد.
 - حمایت از انتشار مقالات مشترک بین پژوهشگران ایرانی و بین‌المللی به منظور افزایش تبادل علمی و ارتقای کیفیت تولیدات پژوهشی.
- در سطح اجرایی، پیشنهاد می‌شود در چارچوب «قانون حمایت از شرکت‌های دانش‌بنیان»، نهادهایی مانند مرکز نشر دانشگاهی و سازمان سمت با همکاری بخش خصوصی نسبت به تأسیس شرکت‌های انتشاراتی دانش‌بنیان اقدام کنند. این شرکت‌ها می‌توانند با بهره‌گیری از فناوری‌های نوین، استانداردهای بین‌المللی و شبکه‌های توزیع جهانی، موتور محرک اقتصاد نشر علمی کشور باشند و به تحقق استقلال مالی نشریات یاری رسانند.
- در مجموع، مسیر پیش‌روی نشریات علمی ایران مستلزم تحولی بنیادین در نگرش، ساختار و سیاست‌گذاری است. نشریات باید از وضعیت ایستا و انفعالی فاصله گرفته و به نهادهایی پویا، انعطاف‌پذیر و بین‌المللی بدل شوند که در خدمت اهداف کلان علم، فناوری و دیپلماسی علمی کشور قرار دارند. تحقق این چشم‌انداز، هرچند دشوار و زمان‌بر است، اما با عزم ملی، اصلاح ساختارها، به‌روزرسانی زیرساخت‌ها و هماهنگی نهادی می‌تواند جایگاه نشریات علمی ایران را از حاشیه به مرکز نظام جهانی علم ارتقا دهد و آن‌ها را به بازیگرانی مؤثر در اقتصاد دانش، ارتباطات علمی و توسعه پایدار تبدیل کند.

پیشنهاد برای پژوهش‌های آتی

- بررسی تطبیقی مدل‌های اقتصادی و ساختار درآمدی نشریات علمی ایران با کشورهای پیشرو مانند چین، هلند و آلمان برای شناسایی الگوهای موفق در بهره‌برداری از اقتصاد نشر.
- مطالعه تأثیر بین‌المللی سازی ساختار هیئت تحریریه و فرایند داوری بر شاخص‌های علم‌سنجی نشریات ایرانی و میزان جذب نویسندگان خارجی.
- طراحی و اعتبارسنجی مدل بومی برای اقتصاد نشر علمی ایران با تأکید بر پایداری مالی، الزامات فناورانه و رعایت شاخص‌ها و اصول اخلاق پژوهشی.

- بررسی کاربرد فناوری‌های نوین، به ویژه هوش مصنوعی، در بهینه‌سازی فرایندهای داوری، ویرایش و تحلیل داده‌های مرتبط با نشر علمی.
- تحلیل سیاست‌های دیپلماسی علمی و نقش انتشار مشترک منطقه‌ای در تقویت شبکه همکاری علمی ایران در نظام جهانی علم.

تقدیر و تشکر (Acknowledgement)

این مقاله حاصل یک پژوهش مستقل است که توسط نویسندگان انجام شده و تحت حمایت هیچ سازمان یا نهادی قرار نداشته است. بدین وسیله از تمامی افرادی که در طی مراحل مختلف این پژوهش، نویسندگان را یاری رساندند، تشکر و قدردانی می‌شود.

تعارض منافع (Conflict of Interest)

نویسندگان اعلام می‌دارند که در خصوص انتشار این مقاله تضاد منافع وجود ندارد. علاوه بر این، موضوعات اخلاقی، از جمله سرقت ادبی، رضایت آگاهانه، سوء رفتار، جعل داده‌ها، انتشار و ارسال مجدد و مکرر و همچنین سیاست مجله در قبال استفاده از هوش مصنوعی از سوی نویسندگان رعایت شده است.

فهرست منابع

- Beasley, G. (2016). Article processing charges: A new route to open access? *Information Services and Use*, 36(3-4), 163-170. <https://doi.org/10.3233/ISU-160815>
- Björk, B. C. (2017). Scholarly journal publishing in transition- from restricted to open access. *Electronic Markets*, 27(2), 101-109. <https://doi.org/10.1007/s12525-017-0249-2>
- Budzinski, O., Grebel, T., Wolling, J., & Zhang, X. (2020). Drivers of article processing charges in open access. *Scientometrics*, 124, 2185-2206. <https://doi.org/10.1007/s11192-020-03578-3>
- Domingo, J. L. (2024). To publish scientific journals: For some, the big business of the century. *Qeios*, 6. <https://doi.org/10.32388/ytfef2.2>
- Eger, T., & Scheufen, M. (2018). *The Economics of Open Access: On the Future of Academic Publishing*. Edward Elgar Publishing. <https://doi.org/10.4337/9781785365768>
- Ellers, J., Crowther, T. W., & Harvey, J. A. (2017). Gold open access publishing in mega-journals: Developing countries pay the price of western premium academic output. *Journal of Scholarly Publishing*, 49(1), 89-102. <https://doi.org/10.3138/jsp.49.1.89>
- Ghamandi, D. (2018). Liberation through cooperation: how library publishing can save scholarly journals from neoliberalism. *Journal of Librarianship and Scholarly Communication*, 6(Special Issue), eP2223. <https://doi.org/10.31229/osf.io/7a6y9>
- Guedes, J. J. M. (2025). *Navigating the madness of academic publishing* [Preprint]. *Qeios*. <https://doi.org/10.32388/h7yd78.2>
- Halevi, G., & Walsh, S. (2021). Faculty attitudes towards article processing charges for open access articles. *Publishing Research Quarterly*, 37, 384-398. <https://doi.org/10.1007/s12109-021-09820-x>

- Jain, V. K., Iyengar, K. P., & Vaishya, R. (2021). Article processing charge may be a barrier to publishing. *Journal of Clinical Orthopaedics and Trauma*, 14, 14-16.
<https://doi.org/10.1016/j.jcot.2020.10.039>
- Klebel, T., & Ross-Hellauer, T. (2023). The APC-barrier and its effect on stratification in open access publishing. *Quantitative Science Studies*, 4(1), 22-43.
https://doi.org/10.1162/qss_a_00245
- Pandita, R., & Singh, S. (2023). Unregulated journal publishing industry: Academia driven to consensual intellectual theft. *DESIDOC Journal of Library & Information Technology*, 43(05), 388-396. <https://doi.org/10.14429/djlit.43.05.18586>
- Pattinson, D., & Currie, G. (2025). Toward science-led publishing. *Learned Publishing*, 38(3), e2012. <https://doi.org/10.1002/leap.2012>
- Pooley, J. (2021). Collective funding to reclaim scholarly publishing. *Commonplace*, 1(1).
<https://doi.org/10.21428/6ffd8432.250139da>
- Scimago. (2025, August). *Scimago Journal & Country Rank (SJR): Scientific Indicators for Journals and Countries*. Retrieved September 25, 2025, from <https://www.scimagojr.com>
- Simard, M. A., Asubiaro, T., & Mongeon, P. (2021). *The burden of article processing charges on Canadian universities* [Conference presentation]. Proceedings of the Annual Conference of CAIS Actes Du congrès Annuel De l'ACSI. <https://doi.org/10.29173/cais1224>
- Sohani, F., Shekofteh, M., Shahbodaghi, A., & Jambarsang, S. (2024). Article processing charge for open access articles in Iran. *Desidoc Journal of Library & Information Technology*, 44(5), 298-306. <https://doi.org/10.14429/djlit.44.5.19991>
- Souza, B. R. (2024, March 12). *Beyond Paywalls and Paid Prestige: The Ethical Minefield of Contemporary Scientific Dissemination* [Preprint]. OSF Preprints.
<https://doi.org/10.31219/osf.io/9ejhm>
- Tennant, J. P., Waldner, F., Jacques, D. C., Masuzzo, P., Collister, L. B., & Hartgerink, C. H. J. (2016, September 21). The academic, economic and societal impacts of Open Access: An evidence-based review. *F1000Research*, 5(632).
<https://doi.org/10.12688/f1000research.8460.2>
- Wood, K. A., Newth, J. L., & Hilton, G. M. (2021). For NGOs, Article-processing charges sap conservation funds. *Nature*, 599(7883). <https://doi.org/10.1038/d41586-021-02979-5>
- Zhang, L., Wei, Y., Huang, Y., & Sivertsen, G. (2022). Should open access lead to closed research? The trends towards paying to perform research. *Scientometrics* 127, 7653-7679.
<https://doi.org/10.1007/s11192-022-04407-5>